

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

BARBARA MAHER

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**PRIVATIZACIJA IN MAKROEKONOMSKI
POLOŽAJ ZVEZNE REPUBLIKE
JUGOSLAVIJE**

Ljubljana, april 2003

BARBARA MAHER

1. UVOD	1
2. SLIKA ZVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE PO ZAČETKU DEMOKRATIČNIH REFORM	2
2.1. »Postopkovne osnove za preureditev odnosov med Srbijo in Črno goro«	3
2.2. Dejstva in številke	5
2.3. Zvezna republika Jugoslavija in Evropska unija	6
3. MAKROEKONOMSKA SLIKA ZVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE V PRIMERJAVI S SLOVENIJO	8
3.1. Uvod	8
3.1.1. Bruto domači proizvod	9
3.1.2. Inflacija in cenovna liberalizacija	10
3.1.3. Nezaposlenost	11
3.1.4. Devizni tečaj in monetarna politika	12
3.1.5. Servisiranje zunanjega dolga	13
3.1.6. Pregled in primerjava postavk iz plačilnih bilanc	14
3.1.7. Neposredne naložbe	15
3.1.8. Plače	16
3.2. Davčna reforma	17
3.3. Boj proti korupciji	20
4. LASTNINJENJE, PRIVATIZACIJA IN RAZVOJ ZASEBNEGA SEKTORJA V REPUBLIKI SRBIJI	23
4.1. Proces privatizacije po letu 1989	24
4.1.1. Privatizacija družbenega sektorja	24
4.1.2. Vstop novih podjetij	25
4.1.3. Državni sektor	25
4.1.4. Neposredne tuje investicije	26
4.2. Pregled procesa privatizacije v zadnjih dvanajstih letih	26
4.3. Privatizacijski zakon iz leta 2001	27
4.3.1. Predmet, model in metoda privatizacije	28
4.3.1.1. Javno zbiranje ponudb (<i>javni tender, javno prikupljanje ponuda</i>)	30
4.3.1.2. Javna dražba (<i>javna aukcija, javno nadmetanje</i>)	32
4.4. Reforme v zasebnem sektorju: sektor srednjih in malih podjetij in podjetništva	33
5. UDELEŽBA SLOVENSКИH PODJETIJ NA SRBSKEM TRGU	35
5.1. Pozicija slovenskega gospodarstva v Srbiji	35
5.2. SWOT analiza gospodarskega sodelovanja med Slovenijo in Srbijo	36
5.2.1. Prednosti ali pospeševalni dejavniki sodelovanja	36
5.2.2. Slabosti ali zaviralni dejavniki sodelovanja	36
5.2.3. Pričakovane možnosti ali koristi sodelovanja	37
5.2.4. Pričakovanja ali nevarnosti sodelovanja	37

5.3. Možnosti za vzpostavitev gospodarskega sodelovanja in v katerih panogah	37
6. SKLEP	40
LITERATURA	42
VIRI	45

1. UVOD

Po padcu starega režima je v Zvezni republiki Jugoslaviji zapihal svež veter. Tranzicija v Srbiji je praktično čez noč oživila, izvajati so se začele pomembne strukturne reforme gospodarske stabilizacije in revitalizacije, v skladu s transparentnostjo se postavljajo tudi novi temelji pravne države, torej zakonodajni okviri in s tem tudi jasna lastniška struktura, kot eden izmed pogojev vstopa tujega kapitala.

Po formiranju vlade v letu 2001 je mandatar vlade napovedal vojno organiziranemu kriminalu, korupciji, ubojem in ugrabitvam, ki so rušili gospodarsko in socialno ravnovesje. Naloga novega vodstva je utrditi gospodarstvo in tako privabiti tuje naložbe, predvsem se pričakujejo v gospodarstvu, prometu in energetiki in pospešiti ekonomski razvoj, ki bi bil še močnejši od razvoja po drugi svetovni vojni. Po najbolj optimističnem načrtu je eden izmed poglavitnih ciljev vstop v Evropsko unijo v desetih letih (Ekspoze Zorana Đinđića, 2001).

Poleg oživljanja gospodarstva je Srbija storila še pomembnejši korak z vzpostavitvijo demokratičnega dialoga s Črno goro, ki tudi formalno postaja enakopravna članica federacije, ali morda bolje konfederacije.

V diplomskem delu sem poskušala vključiti celotno trenutno stanje v Zvezni republiki Jugoslaviji, s poudarkom na Srbiji. Poskušala sem opredeliti vse pomembnejše ukrepe, ki jih je napovedal premier vlade Zoran Đinđić v svojem nagovoru poslancem parlamenta ob razglasitvi vlade. Prvi in drugi del diplomske naloge sem namenila Zvezni republiki Jugoslaviji in ne le Srbiji, ker sta v tem trenutku obe republiki na pragu velikih političnih in gospodarskih sprememb in sem njuno makroekonomsko stanje lahko še spremljala kot celoto.

V prvem delu naloge povzemam politično stanje federacije in njeno vključevanje v Evropsko unijo. Zvezna republika Jugoslavija se je preimenovala v državo Srbija in Črna gora. Novo ime ne spreminja bistveno republiških pooblastil, nekaj sprememb je tudi v skupnih institucijah, temveč predvsem poudarja Črno goro kot enakopravno članico federacije.

V drugem delu predstavljam makroekonomsko sliko federacije, zopet s poudarkom na Srbiji in numerično primerjavo s Slovenijo. Srbija in Črna gora je načeloma težko primerljiva s Slovenijo že zaradi velikosti obeh držav, vendar pa se mi zdi smiselna primejava razvitosti obeh, saj sta imeli obe državi med časom pisanja diplomske naloge velike načrte medsebojnega sodelovanja.

Tretji del pa je namenjen izključno srbskemu modelu privatizacije. Zanj je značilno, da je natančen, pregleden in učinkovit in tako med najboljšimi izmed vseh tranzicijskih držav. Privatizacija temelji na dveh privatizacijskih metodah: javni natečaj in javna dražba.

V četrtem delu namenjam pozornost povezavi slovenskega trga s srbskim. Za Slovenijo je bil ključen trg nekdanje Jugoslavije, po demokratičnih reformah pa se ta trg zopet odpira. Vprašanje je, koliko so uporabni nekdanji poslovni stiki, kakšno tveganje spremlja ponoven vstop in koliko je dejansko politično stabilen in transparenten srbski trg.

Sledi sklep naloge, v katerem skušam izločiti bistvo celotnega diplomskega dela in odgovoriti na vprašanja, ki se porajajo v posameznih delih naloge.

2. SLIKA ZVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE PO ZAČETKU DEMOKRATIČNIH REFORM

Volitve v Zvezni republiki Jugoslaviji (v nadaljevanju ZRJ) 24. septembra 2000 so bile za mnoge presenečenje (Povše – Tašić, 2001, str. 317). Opozicija je zmagala na lokalnih volitvah, na zveznih sta večino dobili koalicija SPS-JUL¹ in Bulatovićeve črnogorska SNS,² medtem ko je v boju za predsednika države zmagal Vojislav Koštunica z nekaj nad 51 odstotki glasov, Slobodan Milošević pa jih je dobil nekaj nad 36 odstotkov. Toda v praksi se je zgodilo tisto, kar so skoraj vsi pričakovali. Oblast je poskušala opehariti opozicijo in ji ukrasti predsedniške glasove. Priznala je poraz na lokalnih volitvah, za zvezni parlament je razglasila zmago, medtem ko je bil zanjo največji udarec poraz Slobodana Miloševića. Takšnega razpleta ni mogla sprejeti in priznati. Zato se je odločila za ponarejanje rezultatov.

Postopek kraje volilnih glasov:

- Zmanjšanje volilnega telesa za približno 600 tisoč glasov: 328 volišč na Kosovu je ostalo zaprtih.
- 142 tisoč glasov predvsem iz zaprtih volišč na Kosovu je bilo lažno pripisanih Miloševiću.
- Volilne lističe, ki so bili obkroženi za Koštunico so odvažali z volišč in jih uničevali.

Po formiranju 25. januarja 2001 so bile pred vlado štiri vrste nalog (Bilten Balkan Consulting, 2001):

- vračanje ZRJ v mednarodno skupnost,
- sprejetje reformskih zakonov, še posebno na področju zunanje trgovine in privatizacije,
- izvajanje tekoče ekonomske politike, ki bi zaustavila negativne trende,
- obračun s starim režimom.

Zvezna republika Jugoslavija, sestavljena iz Republike Srbije in Republike Črne gore, je bila ustanovljena z ustavo dne 27. 4. 1992 (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 323). Kot oblika državne oblasti in političnega sistema je predvidena parlamentarna demokracija.

---

¹ SPS-JUL je politična stranka Slobodana Miloševića.

² SNS (Srbska narodna stranka) je črnogorska politična stranka, naklonjena Slobodanu Miloševiću.

Poleg težkega gospodarskega položaja se ZRJ spopada s tremi ključnimi političnimi problemi (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 324):

- *Razmerje med zvezno in srbsko vlado* (predvsem nesoglasja glede sodelovanja s haaškim sodiščem).
- *Položaj Črne gore znotraj ZRJ* (v nadaljevanju predstavljen sporazum o preureditvi odnosov med obema republikama, glej 2.1., str. 3).
- *Vprašanje Kosova*: od poletja 1999 je pod upravo Združenih narodov. Izpostavlja se vprašanje avtonomnosti Kosova (glej spodaj str. 4).

Položaj Črne gore je bil razmeroma samostojen, vendar pa je bila težnja po samostojnosti prevelika. Srbija in Črna gora sta 14. marca 2002 podpisali dokument o preureditvi odnosov³ med republikama (glej pod točko 2.1., str. 5). Slednja naj bi bila zadovoljna s politično konfederacijo, ki pomeni izhodišče prihodnje skupne ekonomije in harmonizacije v skladu z Evropsko unijo (Đelić, 2002, str. 1).

V skladu z dokumentom o preureditvi odnosov med obema republikama se država Zvezna republika Jugoslavija preimenuje v državo Srbija in Črna gora. Država bo še naprej prepoznavna kot Jugoslavija, saj novega imena ni mogoče spremeniti čez noč. Če bi država želela prepoznavnost v svetu, bi najbrž morala spremeniti dokumente, državne simbole, imena podjetij itd. (Ručna, 2002, str. 6).

2.1. »Postopkovne osnove za preureditev odnosov med Srbijo in Črno goro«

Sporazum za preureditev odnosov so formalno sprejeli naslednji udeleženci pogajanj: predsednik ZRJ Vojislav Koštunica, predsednika Srbije Miroslav Labus in Črne gore Milo Đukanović, predsednika obeh vlad Zoran Đinđić in Filip Vujanović ter kot priča tudi predstavnik Evropske unije (v nadaljevanju EU) za varnostno politiko Javier Solana (Lutovac, 2002, str. 5 – 7).

Za primer »ponovnega pretehtanja« glede nove ureditve statusa republik je uveden poseben ukrep za prva tri leta, in sicer se v primeru, da se Črna gora premisli in želi umakniti od sporazuma, vsi mednarodni dokumenti, ki veljajo za obe republiko, prepišejo zgolj na Srbijo.

Poslej se skupna država imenuje Srbija in Črna gora. Njune skupne institucije so parlament predsednik, svet ministrstev in vrhovno sodišče (Polazne osnove za preuredjenje odnosa Srbije i Crne gore, 2003).

---

³ Postopkovne osnove za preureditev Srbije in Črne gore, Polazne osnove za preuredjenje odnosa Srbije i Crne gore (srb.), Proceeding Points for the Restructuring of Relations Between Serbia and Montenegro (ang). Postopkovne osnove so objavljene na strani: URL: <http://www.gov.yu/start.php?je=e&id=10>

Svet ministrstev je sestavljen iz petih resorjev:

- zunanjih zadev,
- obrambe,
- mednarodnih ekonomskih odnosov,
- notranjih ekonomskih odnosov in,
- zaščite človeških in manjšinskih pravic.

Sporazum predvideva tudi koordinacijo v nastopu glede mednarodnih institucij ter postopno harmonizacijo tržišča ob pomoči EU (Đelić, 2002, str. 1 – 2). Sčasoma bodo različna pooblastila, ki se prenašajo iz zvezne ravni na republiško, izključno prenesena na slednjo raven. Srbija bo jasno določila svoje institucije, kot sta carina in inšpektorat, obe republiki bosta, kot že do sedaj, samostojno vodili svoje gospodarstvo. V skladu z novim dogovorom med republikama naj bi bilateralna pogajanja za vsako republiko kot zaokroženo celoto posebej prinesla večji uspeh na poti harmonizacije z EU. Tak sporazum po eni strani predvideva nekatere skupne, že zgoraj našteje institucije oziroma administracijo, po drugi strani, pa njeno ukinitvev. Stekel naj bi postopek razpustitve zveznih ministrstev, razen nekaterih skupnih. Nekatere organizacije naj bi formalno postale srbske, na primer: Narodna banka, carine, devizni inšpektorat itd..

Izrazito pomemben del sporazuma je nizka stopnja solidarnega jamstva, kar pomeni, da EU jamči, da zastoj v pogajanjih v eni republiki, ne bo vplival na pogajanja v drugi. Prav tako bodo potekala ločena pogajanja z mednarodnima institucijama Mednarodnim denarnim skladom (*International Monetary Fund* – IMF) in Svetovno banko (*World Bank*). V tem primeru obstaja jamstvo, da se ob neplačevanja dolgov ene republike, ta ne bo prenesel na drugo (*cross default* klavzula). Za tovrstne primere razhajanj Unija predvideva poseben ključ za določanje udeležbe pri bruto domačem proizvodu. V skladu s tem bo Črna gora pokrila okoli 5 odstotkov skupnih stroškov.

Obe članici sta odgovorni za ureditev skupnega ekonomskega trga, vključno s prostim pretokom ljudi, proizvodov in storitev ter kapitala. Pomembno je poudariti, da je potrebna predhodna harmonizacija v državi glede trgovine in carin.

Kosovo je od leta 1999 pod upravo Združenih narodov, njegova prihodnost za zdaj ostaja nejasna, dejstvo pa je, da se na to območje še naprej naseljujejo Albanci (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 324). V letu 2000 je bilo predstavljeno poročilo posebne neodvisne mednarodne komisije, ki jo je financirala švedska vlada. Komisija je analizirala pet možnih političnih opcij za Kosovo, in sicer:

- nadaljevanje obstoječega mednarodnega protektorata,
- takojšnjo neodvisnost,
- razdelitev Kosova,
- visoko stopnjo avtonomnosti v ZRJ,

➤ pogojno neodvisnost.

Komisija se je odločila za pogojno neodvisnost, ki bi pomenila zgraditev institucij kosovske družbe in države pod sponzorstvom in vodstvom mednarodne skupnosti ter bi vodila k neodvisnosti, ki bi dosledno spoštovala človekove pravice tistih, ki niso Albanci. To poročilo je botrovalo velikemu razburjenju v svetovni politični javnosti in povzročilo spopad med EU in Združenimi državami Amerike (v nadaljevanju ZDA) (Povše – Tašić, 2001, str. 348).

Položaj **Vojvodine** je za zdaj stabilen, vendar pa obstaja možnost težnje po samostojnosti tudi te srbske pokrajine (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 324).

2.2. Dejstva in številke

Površina ZRJ meri 102 173 km², Srbije 88 361 km², Črne gore pa 13 812 km² (Dejstva in številke, *Facts and Figures*). Po podatkih iz leta 2001 ima ZRJ različno *število prebivalcev*, in sicer po oceni srbskega statističnega urada 10 867 tisoč prebivalcev, najverjetneje pa se giblje okrog 10 milijonov in pol. Leta 1991 je bila skupna številka 8 733 952, od tega ima Srbija 8 118 917, Črna gora pa 615 035 prebivalcev. ZRJ je izredno heterogena, saj kar 33,7 odstotka prebivalcev pripada *manjšinam*. Iz popisa prebivalcev iz leta 1991 je le teh šestnajst, najštevilčnejše pa so: albanska, madžarska in bošnjaška, ki predstavlja 23 odstotkov celotnega prebivalstva. Ostali pripadniki manjšin, ki živijo na ozemlju ZRJ, so: Egipčani, Bolgari, Hrvati, Makedonci, Nemci, Romi, Romuni, Rusi, Slovaki, Slovenci, Ukrajinci, Vlahi in še nekateri drugi.

Prebivalstvo po regijah Srbije. Osrednjo Srbijo naseljuje večinoma srbsko prebivalstvo, z izjemo regije *Sandžak*, kjer živi okoli 300 tisoč Bošnjakov. Pripadniki albanske in bolgarske manjšine imajo večino v dveh srbskih občinah. Pripadniki albanske manjšine naseljujejo južni del Srbije, *Kosovo* in *Metohijo*. Po zadnjih večjih popisih prebivalstva iz leta 1981 in 1991 so se razmere precej spremenile. V etnično homogeno albansko manjšino prihajajo sosednji Albanci, v njim sosednje regije pa naj bi se po nekaterih podatkih naselili Romi in Slovenci. Nekatero manjšino so skoraj popolnoma zapustile to ozemlje, na primer Turki in Hrvati. V *Vojvodini* poleg Srbov (1 143 723) in Črnogorcev (44 838), živijo še številne druge manjšine: Madžari (339 491), Slovaki (63 543), Romuni (38 809), Romi (24 366), Slovenci (2 730), Makedonci (17 472), Bošnjaki (5 851) in drugi.

Glavna *religija* v ZRJ je pravoslavna, poleg te priznavajo tudi islam, katoliško, protestantsko in druge religije.

2.3. Zvezna republika Jugoslavija in Evropska unija

ZRJ je edina izmed držav nekdanje Socialistične federativne republike Jugoslavije (v nadaljevanju SFRJ), ki ima nekoliko drugačne izkušnje z Evropo, z evropskimi državami pa je tudi popolnoma prekinila kontinuiteto odnosov (Miščević, 2002, str. 5 – 8). V tem času je EU razvila nekatere pogoje za medsebojno sodelovanje. Najpomembnejša je bila stabilnost na območju nekdanje SFRJ, kajti le na podlagi stabilnosti in urejenosti države je mogoča varna in uspešna ekonomska interakcija.

Drugi pomembni pogoji sodelovanja z EU:

- medsebojno priznavanje in izmenjava med državami, nastalimi na območju nekdanje SFRJ,
- priznavanje haaškega sodišča,
- svobodna vrnitev beguncev,
- definiranje odnosa med federalnima enotama Republiko Srbijo in Republiko Črno goro.

Zadnji pogoj je pravzaprav predhodno vprašanje, saj se z njegovo rešitvijo zaključijo pristopna pogajanja glede sporazuma o stabilizaciji in pridruženju (*Stabilisation and Association Agreement – SAA*), ki je predhodni člen vstopa v EU.

Kot pomoč pri stabilizaciji balkanskega območja se je na podlagi pobude EU 10. junija 1999 formiral Pakt stabilnosti jugovzhodne Evrope (*Stability Pact for South Eastern Europe*), ZRJ je postala članica 26. oktobra 2000. Za te države so bili formirani sporazumi o stabilizaciji in pridruženju (*Agreements on Stabilization and Association*). Unija ni želela sodelovati z ZRJ, dokler je bil na oblasti predhodni režim, zanimivo je, da je na konferenci v Sarajevu, junija 1999, sodelovala opozicija vlade Republike Srbije in predstavniki Republike Črne gore, ne pa tedanji najvišji predstavniki ZRJ (Miščević, 2002, str. 5 – 8). Do volitev leta 2000 je bil po mnenju ekonomistov združenja G17 največji projekt pristopa v EU le prevod Bele knjige, ki je bila objavljena leta 1997.

Po spremembah oktobra 2000 se je začela nova faza odnosov med ZRJ in EU. Pridružitve in članstvo v EU se definira kot eden osnovnih zunanjepolitičnih ciljev in se šteje kot prioriteta jugoslovanske zunanje politike v procesu vključevanja v mednarodne organizacije. Konferenca v Zagrebu, novembra 2000, je pomenila začetek procesa integracije z EU. Formirana je bila skupina konzultantov, katere glavna naloga je bila ocena stanja v ZRJ in načrt najhitrejšega vstopa v EU (Miščević, 2002, str. 5 – 8). ZRJ je postala uradna možna kandidatka za vstop v EU na srečanju članic v Nici in Feiri leta 2000, in sicer skupaj z drugimi balkanskimi državami Hrvaško, Bosno in Hercegovino, Makedonijo in Albanijo (Temeljni strategije Srbije za integracijo z EU⁴, 2002, str. 32).

---

⁴ Foundations for the Strategy of Serbia for the Association of the FRY with EU. Gre za pogajalsko gradivo pripravljeno za prvi sestanek na Svetu Evrope (Council of Europe).

EU je uvedla novo strategijo pristopnega pogajanja kandidatk, z nazivom Proces stabilizacije in pridruževanja (*Stabilization and Association Process – SAP*), ki ga omogoča podpis sporazuma stabilizacije in pridruževanja. Ta sporazum predvideva harmonizacijo kriterijev, določenih na konferenci vrha EU v Kopenhagnu leta 1993: oblast ljudstva, demokracija, vladavina prava; torej ustavne določbe modernega pravnega reda in poleg teh tudi obstoj tržne ekonomije. V sporazumu so nekoliko bolj podrobno določeni politični kriteriji v smislu demokratičnosti, na primer, prevladovanje splošnega političnega interesa nad individualnim.

Za vsa nadaljnja pogajanja in harmonizacijo predpisov z Unijo je še pomembnejša harmonizacija predpisov znotraj ZRJ, med obema federalnima enotama: za delovanje svobodne trgovine v ZRJ in z njenimi sosedami. Naslednji neizogiben korak harmonizacije je ureditev vprašanja neodvisnosti pravosodnega sistema. Med drugimi zahtevami so ukinitve smrtne kazni in ustavitve njenega izvajanja, ter uvedba demokratične kontrole oboroženosti. Konkretna in precizna priporočila so dana za vse sektorje gospodarstva, prav gotovo neizogibno pa je vprašanje zakonskih temeljev in uvedba administracije. Ponovno pa se tudi na tej ravni pojavlja različna pravna praksa v obeh republikah. Pozornosti je več kot potrebna tudi fiskalna reforma, ki mora temeljiti na novi zakonski osnovi glede javnega financiranja in obdavčenja, neizogibna pa je prav tako uvedba davka na dodano vrednost (*Value Added Tax – VAT*). Z njo so povezane še reforme bančnega sistema in trgovinske politike, zaradi katere mora ZRJ ukiniti količinske omejitve in kvote v mednarodni trgovini, prav tako je potrebna ureditev tehničnih in fitosanitarnih standardov (Miščević, 2002, str. 5 – 8).

Za sodelovanje EU na republiški in zvezni ravni ter s paktom stabilnosti je bil novembra 2001 ustanovljen Urad zvezne vlade za vključitev v EU (*Kancelarija Savezne vlade za pridruživanje Evropskoj uniji*). Njegova naloga je usklajevanje administracije med zveznimi ministrstvi, med zveznimi in republiškimi ministrstvi ter nadzor nad izvajanjem reform. Dejansko je Urad glavni pogajalec z Unijo in je del Ministrstva za mednarodne ekonomske odnose. Vzporedno, kot pomoč pri reformah, je Evropska agencija za razvoj (*European Agency for Reconstruction*) skupaj z zveznim in republiškim Ministrstvom za ekonomske odnose s tujino ustanovila Center za politične in pravne nasvete (*Policy and Legal Advice Center*). Naloga Centra je delovanje na razvojnih strategijah približevanja Uniji in preprečevanje napak v procesih reform. Sestavljen je bil pravni tim iz domačih in tujih strokovnjakov, katerega naloga je sestava harmonigram stanja pravnega sistema ZRJ. Je prvi korak v procesu harmonizacije, vsebuje vse pravne akte in oceno o usklajenosti z evropskimi standardi (Miščević, 2002, str. 5 – 8).

Pred podpisom sporazuma SAA mora ZRJ izpolniti tudi naslednje kriterije (Temelji strategije Srbije za integracijo z EU, 2002, str. 46):

- izpolnitev kriterijev sporazuma SAA,
- včlanitev v Svet Evrope (Council of Europe),
- včlanitev v partnerstvo za mir (Partnership for Peace) – predvidoma sredi leta 2003.

Največja trenutna problema sta (Temeljni strategije Srbije za integracijo z EU, 2002, str. 48):

- BDP *per capita*⁵, ki bi za podpis sporazuma moral znašati vsaj 2 700 ameriških dolarjev na prebivalca.
- prevelika stopnja brezposelnosti.

Pravila igre za članstvo v EU so dobro poznana, predpisana so s strani Evropske unije, za članstvo pa se jih je treba popolnoma držati. Usoda in prihodnost ZRJ sta torej odvisna od nje same.

3. MAKROEKONOMSKA SLIKA ZVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE V PRIMERJAVI S SLOVENIJO

3.1. Uvod

Nova vlada ZRJ je v letu 2000 nasledila izjemno težko ekonomsko situacijo (Doing Business in Serbia, 2001, str. 7). V letu 2000 je BDP dosegel manj kot polovico outputa iz leta 1989, inflacija je preseгла 100 odstotkov, zunanji dolg pa je zrasel na 140 odstotkov BDP.

Za leto 2001 si je ZRJ zastavila ambiciozne makroekonomske cilje:

- zmanjšanje inflacije s 113 odstotkov na 30 odstotkov,
- rast BDP najmanj 5 odstotkov,
- povišanje realnih plač za 7 odstotkov,
- omejitev rasti tekočega dela plačilne bilance na 11,4 odstotka BDP,
- stabilizacija deviznega tečaja.

Z asistenco Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada je vlada, kmalu po prihodu na oblast leta 2000, sprejela nekatere ukrepe; zamrznila je večino cen, unificirala sistem multiplega menjalnega tečaja, odpravila večino uvoznih kvot ter znižala povprečne uvozne tarife na manj kot 10 odstotkov, poenostavila davčni sistem in občutno liberalizirala trg delovne sile. Prav tako pa so bili sprejeti zakonodajni okviri prestrukturiranja bank in privatizacije podjetij (Letno poročilo NBJ⁶, 2000, str. 29 – 38).

Vlada je dosegla pomembne korake pri stabilizaciji in reformiranju gospodarstva (Country Report IMF No. 02/105, 2002, str. 5 – 6). Huda inflacija se je do konca leta 2002 znižala s 113 odstotkov na manj kot 15 odstotkov. Realni BDP je zrasel za 4 odstotke, vendar se giblje še zmeraj pod pričakovano stopnjo (Economic Review, 2003, str. 32).

---

⁵ BDP *per capita* – bruto domači proizvod na prebivalca.

⁶ NBJ – Narodna banka Jugoslavije (NBJ) – srbska centralna banka.

V Črni gori se je celoten proces prestrukturiranja začel leta 1999, s pomočjo bilateralnih donatorjev je vlada izvajala predvsem fiskalne reforme, privatizacija podjetij pa poteka na podlagi sistema masovnih vaučerjev (IMF Public Information Notice – PIN No. 02/56, 2002, str. 2). Vavčerji se vlagajo v sklade ali zamenjujejo za delnice podjetij. V zasebne roke naj bi prešlo okoli 26 odstotkov družbenega kapitala (Bajić et al., 2001, str. 20).

3.1.1. Bruto domači proizvod

Leto 1999 je v Jugoslaviji zaznamovano z Natovim napadom in posledicami vojne (Letno poročilo NBJ, 1999, str. 1 – 20). Industrijska proizvodnja je glede na leto 1998 padla za 23,1 odstotkov. Kljub ugodnejši situaciji v rudarstvu, energetiki in prehrabeni industriji, je celoten output dosegel le tretjino outputa leta 1989. Še slabša je bila situacija v gradbeništvu in kmetijstvu. Poleg dejavnika vojne je kmetijstvo prizadela huda suša in evropski embargo na proizvode Jugoslavije.

Kljub relativno slabemu predhodnemu letu, se je zdelo, da se bodo zadeve v letu 2000 unesle (Letno poročilo NBJ, 2000, str. 1 – 7, 29 – 38). Izkazalo se je, da je bilo to leto še slabše. Svetovna gospodarska rast je dosegla povprečno letno raven 4 odstotkov, relativno visoka je bila tudi v Jugoslaviji, vendar na račun izjemno nizke osnove prejšnjega leta. V kmetijstvu so se nadaljevale posledice hude suše. Preobrat se začne s padcem režima po volitvah konec leta 2000.

V letu 2001 so soočeni z naslednjimi vzroki nizkega bruto domačega proizvoda: nekonkurenčnost proizvodnih programov, nizka moč izvoza, akumulirane izgube, nizka investicijska aktivnost, majhne neposredne tuje investicije, počasna reakcija domačih podjetij na vstop tuje konkurence, nelikvidnost, pomanjkanje dobrih človeških virov, nelikvidnost bank, pomanjkanje komercialnih kreditov in visoke obresti itd. (Letno poročilo NBJ, 2001, str. 2 – 10). Rast proizvodnje se beleži le v industrijah predelave nafte in energetike, kemični, gumarski, pohištveni, tekstilni ter industriji celuloze in papirja.

Leto 2002 v svetovnem merilu kaže na skromno gospodarsko rast (Economic Review, januar, 2002, str. 20 – 35; julij 2002, str. 27 – 43; oktober 2002, str. 27 – 37). Ta trend sicer ni prizadel Jugoslavije, v prvih devetih mesecih je glede na predhodno leto beležila rast za več kot 15 odstotkov. Treba je poudariti, da ima rast cene nafte velik pomen za gospodarstvo, vendar do zdaj to dejstvo še ni pomenilo večje grožnje, kar zadeva kratkoročno gospodarsko rast.

Mednarodni denarni sklad ocenjuje letne stopnje rasti BDP do leta 2005 na približno 5 odstotkov, za katero se meni, da je skromna glede na njeno nizko ekonomsko raven (Country Report IMF No. 02/105, 2002, str. 10 – 15).

Tabela 1: Bruto domači proizvod v Zvezni republiki Jugoslaviji in Republiki Sloveniji v obdobju od 1999 do 2001.

LETO	BDP ZRJ (v mio USD)	% RASTI BDP V ZRJ	BDP p. c.⁷	BDP RS (v mio USD)	% RASTI BDP V RS	BDP p. c.
1999	10. 214	-18,0	-	20. 100	5,2	10. 109
2000	8. 071	5,0	-	18. 100	4,6	9. 105
2001	10. 861	5,5	-	18. 600	3,1	9. 458

Vir: Country Report IMF No. 02/105, 2002, str. 10 – 15; Mrak, Rojec, Potočnik, 2002, str. 37; Country Report IMF No. 02/78, 2002, str. 2.

3.1.2. Inflacija in cenovna liberalizacija

Vojna in vojaški napad na Beograd, gospodarski embargo, strukturni premiki, cenovno neskladje so vzroki inflacije v letu 1999 (Letno poročilo NBJ, 1999, str. 1 – 9). Cenovno neskladje determinirajo ekonomske sankcije, dvojni sistem valut Srbije in Črne gore, povečana cenovna kontrola zaradi embarga, kot sekundarni vzrok tudi visoko zvišanje cen nafte.

Načrtovana letna rast cen na drobno v letu 2000 je bila 0 odstotkov (Povše – Tašić, 2001, str. 108), dejanska končna pa 113,3 odstotka. Huda inflacija je posledica liberalizacije cen, velike spremembe so bile tudi v davčnem sistemu (Letno poročilo NBJ, 2000, str. 37 – 38).

Povprečna inflacija leta 2001 je bila nekaj več kot 90 odstotkov, medtem, ko je bila konec leta 39 odstotna, merjena v cenah na drobno; stopnja inflacije je bila 16,5 odstotka oziroma med 1,2 in 1,3 odstotka mesečno. Število proizvodov in storitev, katerih cena je bila regulirana, se je v začetku leta 2001 precej zmanjšalo, tako da so predmet regulacije samo še: električna energija, voda, ogrevanje, javni prevoz in transport, šolske knjige, poštna in telekomunikacijske storitve, proizvodnja, transport in distribucija nafte ter proizvodnja premoga (Doing Business in Serbia, 2001, str. 10). V energetskega sektorja so se cene močno zvišale, za 124 odstotkov, zaradi nesorazmerja med tržnimi in reguliranimi cenami in tako poskušale pokriti proizvodne stroške.

Ocena stopnje rasti cen na drobno za leto 2002 je 15 odstotna (Economic Review, januar 2002, str. 20 – 35; julij 2002, str. 27 – 43; oktober 2002, str. 27 – 37). Rast stopnje se pripisuje povišanju cen tobaka, storitev in elektrike. Cene industrijskih in kmetijskih proizvodov so v prvi polovici leta dosegle povprečno negativno rast, prva skupina za 0,6 odstotka, druga za manj kot 5 odstotkov. Po podatkih IMF naj bi bila rast cen konec leta 2002 20 odstotna, povprečna letna pa 26 odstotna (Country Report IMF No. 02/105, 2002, str. 10).

⁷ BDP *per capita* – bruto domači proizvod na prebivalca.

Dejanska rast cen na drobno je bila konec leta 14,2 v ZRJ in 14,8 v Srbiji (Economic Review, 2003, str. 32).

Tabela 2: Stopnja inflacije v Zvezni republiki Jugoslaviji in Republiki Sloveniji v obdobju od 1999 do 2001.

LETO	STOPNJA	STOPNJA
	INFLACIJE V ZRJ	INFLACIJE V RS
1999	49,9	6,2
2000	113,5	8,9
2001	39	8,5

Vir: Country Report IMF No. 02/105, 2002, str. 29; Country Report IMF No. 02/78, 2002, str. 3.

3.1.3. Nezaposlenost

Po letu 1995 je stopnja brezposelnosti okoli 25 odstotkov, med letoma 2000 in 2001 pa nekaj nad 27 odstotki. Pomembno je poudariti, da v uradnih ocenah, ki jih navaja IMF, ni zajeta približno četrtina delovne sile, ki je tehnološki presežek (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 327).

Povprečno število zaposlenih v Jugoslaviji leta 1999 je bilo 2 076 tisoč, konec leta pa se je številka povečala na 2. 259 tisoč (Letno poročilo NBJ, 1999, str. 18 – 21). Registrirana stopnja nezaposlenosti je bila 26,5 odstotka ali 763 tisoč aktivnega prebivalstva. Konec naslednjega leta je bilo zaposlenih 2. 222 tisoč, registriranih brezposelnih pa 812 tisoč (Letno poročilo NBJ, 2000, str. 38 – 39). Konec leta 2001 je bilo zaposlenih 2. 221 tisoč, stopnja nezaposlenosti pa skoraj 28 odstotna (Letno poročilo NBJ, 2001, str. 8 – 9). Maja 2002 je bila skupna številka zaposlenih 2. 184 tisoč, brezposelnih 886 tisoč, od tega 805 tisoč v Srbiji (Economic Review, julij 2002, str. 27 – 43). Konec leta 2002 je bilo v ZRJ skupaj nezaposlenih 912 tisoč, kar pomeni za 5,9 odstotka več kot konec leta 2001 (Economic Review, 2003, str. 36). V naslednjih letih se bo stopnja brezposelnosti strmo povečala zaradi procesa privatizacije. Po oceni Narodne banke Jugoslavije je navidezno zaposlenih okoli 30 odstotkov.

Tabela 3: Stopnja nezaposlenosti v Zvezni republiki Jugoslaviji in Republiki Sloveniji v obdobju od 1999 do 2001.

LETO	%	%
	NEZAPOSLENOSTI V ZRJ	NEZAPOSLENOSTI V RS
1999	26,5	7,6
2000	27,3	7,0
2001	27,8	6,4

Vir: Country Report IMF No. 02/78, 2002, str. 4; Country Report IMF No. 02/105, 2002, str. 28.

3.1.4. Devizni tečaj in monetarna politika

Na področju denarne politike obstaja popolna delitev med Srbijo in Črno goro. Črna gora je kot domačo valuto uvedla nemško marko (Letno poročilo NBJ, 1999, str. 69 – 80), leta 2001 je ustanovila tudi centralno banko. Po demokratičnih spremembah konec leta 2000, se Srbija vključi v številne mednarodne organizacije, tudi v Mednarodni denarni sklad. Črna gora ni njegova članica. IMF sodeluje samo z Narodno banko Jugoslavije, ki je dejansko pooblaščenca samo za območje Republike Srbije, čeprav deluje kot zvezna centralna banka (Letno poročilo NBJ, 2001, str. 33 – 47).

NBJ in IMF izvajata reforme denarne in tečajne politike na področjih:

- visoke stopnje inflacije,
- bančnega sistema,
- nizkih deviznih rezerv.

Glede gospodarskih reform je NBJ sprejela usmeritev restriktivne denarne politike, ki naj bi skupaj z nadzorovanim depreciranjem domače valute omogočila obvladovanje inflacije v jugoslovanskem gospodarstvu (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 328).

Po 400 odstotni devalvaciji domače valute v letu 1999 je Narodna banka Jugoslavije naslednje leto uvedla uravnano drseči tečaj, posledica tega pa je postopno povišanje mednarodnih deviznih rezerv (Letno poročilo NBJ, 1999, str. 69 – 80). Konec leta 2000 so znašale 524 milijonov USD, konec 2001 pa 1. 169 milijonov USD (Country Report IMF No. 02/105, 2002, str. 28). V naslednjih letih se ohranja razmerje jugoslovanskega dinarja do evra v razmerju 60 : 1. To razmerje je danes pred morebitnim napadom Iraka in ob povišanju cen nafte ogroženo (Economic Review, oktober 2002, str. 5 – 25, 39 – 47).

3.1.5. Servisiranje zunanjega dolga

Zvezna republika Jugoslavija je soočena z visokim zunanjim dolgom, ki presega celoten BDP za okoli 50 odstotkov oziroma 4,5-krat presega celoten izvoz.

Približen zunanji dolg ZRJ, izražen v odstotkih, znaša (External debt⁸, 2002):

- pariškemu klubu: 40 odstotkov,
- multilateralnim kreditorjem⁹ – IMF, IBRD, EU, EBRD itd.: 20 odstotkov,
- londonskemu klubu: 20 odstotkov,
- drugi komercialni in kratkoročni krediti: 10 odstotkov.

NBJ postane v letu 2001 članica Svetovne banke za obnovo in razvoj (*International Bank for Reconstruction and Development* – IBRD). Kljub preveliki zadolženosti je pridobila članstvo, IBRD pa je tretjič v zgodovini, poleg Bosne in Hercegovine ter Bangladeša, odobrila posebno odplačniško posojilo. Jugoslavija pridobi v okviru Svetovne banke triletni status Mednarodnega združenja za razvoj (*International Development Association* – IDA) (Letno poročilo NBJ 2001, str. 33 – 42). IDA je bila ustanovljena leta 1960 z namenom zagotavljanja pomoči najmanj razvitim državam v razvoju, kar naj bi pripomoglo k pospeševanju gospodarskega razvoja, povečanju produktivnosti dela in izboljšanju življenjskega standarda teh držav. Sredstva pridobiva iz prispevkov najbogatejših držav članic, članarin, transferov IBRD ter povračil posojil, ki jih odobri IDA (Kumar, Bovha, Aristovnik, 2000, str. 7). Potrebni dejavniki za pridobitev statusa so (Letno poročilo NBJ 2001, str. 33 – 42):

- raven BDP *per capita*: limit je 885 USD na prebivalca, v Jugoslaviji je bil v letu 2000 v obsegu med 840 in 990 USD na prebivalca,
- neto zunanji dolg v razmerju do letne vrednosti izvoza,
- neto zunanji dolg v razmerju do BDP oziroma družbenega proizvoda.

Pridobitev statusa je botrovala odpisu 66 odstotnega dolga pariškega kluba. Pomembnejši kreditor je še EU, ki je ponudila pomoč v višini 300 milijonov USD, od tega je 75 milijonov dotacij. Jugoslavijo čakajo še pogajanja za odpis dolga z londonskim klubom. Zunanji dolg se giblje nad 11 milijardami USD, kar pa je raven najbolj revnih držav na svetu.

Mednarodni denarni sklad predvideva, da bo zunanji dolg do leta 2005 upadel s 109 odstotkov BDP na 59 odstotkov oziroma s 453 odstotkov izvoza na 207 odstotkov. Vendar pa se lahko zgodi, da je celotna slika slabša, če bodo zunanji tokovi manjši kot načrtovani. V načrt so zajete letna rast izvoza v obdobju od 2002 do 2010 za 7 odstotkov oziroma v celoti za 40 odstotkov in tuje neposredne naložbe (Country Report IMF No. 02/105, 2002, str. 10 – 23).

---

⁸ External debt, zunanji dolg je objavljen na strani (URL: <http://www.nbj.yu/english/statistics/index.htm>).

⁹ IMF – Mednarodni denarni sklad, IBRD – Svetovna banka za obnovo in razvoj, EU – Evropska unija, EBRD – Evropska banka za obnovo in razvoj.

Tabela 4: Zunanji dolg v razmerju do ekonomskih indikatorjev v Zvezni republiki Jugoslaviji in Republiki Sloveniji v obdobju od 1999 do 2001.

LETO	ZUNANJI DOLG V ZRJ (v mio USD)	% IZVOZA ZRJ	% BDP ZRJ	ZUNANJI DOLG V RS (v mio USD)	% IZVOZA RS	% BDP RS
1999	10. 700	-	104,8	5. 400	51,3	26,9
2000	11. 400	453	141,2	6. 315	58,1	34,9
2001	11. 900	429	109,6	6. 717	59,5	36,1

Vir: Country Report IMF No. O2/103, 2002, str. 40 ; Letno poročilo NBJ, 2001, str. 33 – 42; Country Report IMF No. 02/78, 2002, str. 7.

3.1.6. Pregled in primerjava postavk iz plačilnih bilanc

Posledice vojne se še posebno kažejo v mednarodni trgovini. Vojne psihoze, gospodarske sankcije, hudi zunanji politični pritiski, skorajšnja ekonomska in politična osamitev so dejstva, ki so zaznamovala leto 1999 (Letno poročilo NBJ, 1999, str. 69 – 80). Najpomembnejši partnerji v mednarodni trgovini so že vseskozi Nemčija, Italija, Bosna in Hercegovina, Ruska federacija in Makedonija (Zatezalo, 2001, str. 5). Nizka stopnja izvoza je posledica političnih razmer in osemletnih sankcij Združenih narodov (Letno poročilo NBJ, 2000, str. 15 – 27).

Po letu 2000 so se zadeve začele stabilizirati, ustvarile so se okoliščine za liberalizacijo trga. Ugodne razmere za trgovino poleg liberalizacije trga ustvarjajo še stabilen devizni tečaj, članstvo v mednarodnih organizacijah, ukinitve embarga, ugodnosti glede izvoza. Jugoslavija lahko pod posebno ugodnimi pogoji izvažna na trg petnajsterice. Povprečna letna rast izvoza v letu 2002 je bila 12,3 odstotka, letos pa naj bi bila 16,4 odstotke (Letno poročilo NBJ, 2000, str. 15 – 27).

ZRJ je v letu 2002 uvozila za 6,32 milijarde dolarjev blaga in storitev, vrednost njenega izvoza pa je dosegla le 2,27 milijarde dolarjev. Jugoslavija je leto tako sklenila z doslej največjim zunanjetrgovinskim primanjkljajem, saj je ta znašal več kot štiri milijarde dolarjev. Lanski zunanjetrgovinski primanjkljaj je bil za 37,9 odstotka večji kot leta 2001, ko je znašal 2,93 milijarde dolarjev. Medtem ko se je izvoz ZRJ v letu 2002 glede na leto poprej povečal le za 19,5 odstotka, se je uvoz v tem obdobju povečal za kar 30,7 odstotka. Rekordno povečanje uvoza je bilo decembra lani, ko je ZRJ za uvoženo blago in storitve plačala 621 milijonov dolarjev. Povečanje naj bi bilo med drugim predvsem posledica večjih nakupov nafte. Za ta dodatni uvoz nafte je država odštela približno 200 milijonov dolarjev, kar je povzročilo le 5,5-odstotno povečanje zunanjetrgovinskega primanjkljaja (Stanković, 2003).

Leta 2005 naj bi po podatkih IMF izvoz dosegel raven izvoza s konca 80. let (Country Report IMF No. 02/105, maj 2002, str. 10 – 14). Večja nevarnost plačilni bilanci grozi visoko povišanje cene nafte; posledično se bo povečeval trgovinski deficit. Kot že rečeno, trenutni plačnik deficita so tuji pritoki kapitala v obliki donacij in odpisa dolgov (Economic Review, oktober 2002, str. 27 – 37).

Že septembra 2002 bi moral biti podpisan sporazum o prosti trgovini med ZRJ in Slovenijo (Sovdat, 2002, str. 6). V skladu s sporazumom naj bi obe strani sprostili trgovanje za okoli šest tisoč izdelkov, za osemnajst skupin izdelkov je predviden režim kvot, za štiri skupine pa bodo še naprej veljale carine. Slovenija bo odpravila vse carine na uvoz izdelkov iz Srbije z dnem začetka veljavnosti sporazuma, Srbija pa bo carine zniževala postopoma, odpravila pa šele 1. januarja 2007. Sporazum bo prenehal veljati 1. maja 2004, ko Slovenija vstopi v EU (Sovdat, Humar – Dekleva, 2002, str. 5). Kot del skupnega evropskega pravnega reda bo Slovenija prevzela sporazume, ki jih je s temi državami sklenila Evropska unija (Korljan, 2002, str. 22).

Zanimivo je, da izvoz v večje evropske države pada, medtem ko cveti z nekdanjo Jugoslavijo. Izvoz v ZRJ se je okrepil za 36,5 odstotka v prvem polletju 2002 glede na leto prej (Usenik, 2002, str. 8).

Tabela 5: Primerjava trgovinskih bilanc Zvezne republike Jugoslavije in Republike Slovenije v obdobju od 1999 do 2001.

LETO	TRGOVINSKA BILANCA ZRJ (v mio USD)	TRGOVINSKA BILANCA RS (v mio USD)
1999	- 1. 619	- 1. 245
2000	- 1. 788	- 1. 139
2001	- 2. 441	- 622

Vir: Country Report IMF No. 02/105, 2002, str. 29; Country Report IMF No. 02/78, 2002, str. 9 – 12.

3.1.7. Neposredne naložbe

V Jugoslaviji se o neposrednih naložbah govori predvsem v povezavi s privatizacijskim procesom, ki se je aktivno začel po letu 2000 (Economic Review, oktober 2002, str. 47). V tem letu lahko govorimo tudi o prvi neposredni tuji naložbi v Srbijo (Prašnikar, Cirman, Domadenik, 2001, str. 143). V letu 2002 se je na podlagi privatizacije v Srbiji pričakovalo okoli 600 milijonov ameriških dolarjev. Investicijska dejavnost se je glede na leto 2001 realno povečala za 75 odstotkov. Vlagalo se je predvsem v transport, industrijo,

telekomunikacije in gradbeništvo, najmanj pa v kmetijstvo in izobraževanje (Economic Review, 2002, str. 47; Economic Review, 2003, str. 40). Dejansko se je zabeležilo za 475 milijonov evrov neposrednih investicij v letu 2002, kar je skoraj pet krat več, kot leto prej, ko so neposredne investicije znašale 100 milijonov evrov (Economic Review, 2003, str. 40)

Tudi slovenski vlagatelji vse pogumneje vstopajo na srbski trg. V letu 2002 je zabeleženih 27 posameznih naložb v države nekdanje SFRJ, od tega 9 v ZRJ. Največji vlagatelj je poslovni sistem Mercator. Z naložbo, vredno 70 milijonov evrov, je postal največji investitor tako na Hrvaškem kot v ZRJ (Humar – Dekleva, 2002, str. 8). Od začetka privatizacije so slovenska podjetja po številu sklenjenih pogodb na drugem mestu, za Kitajsko, ki je lani podpisala 134 pogodb v vrednosti 455 tisoč evrov, Slovenija pa 128 pogodb v vrednosti do pet milijonov evrov (Stanković, 2002, str. 7). V skladu z načrti slovenskih podjetij je ZRJ tudi glavna tarča naložb v obdobju od 2002 do 2004 (Prašnikar, Cirman, Domadenik, 2001, str. 148).

Tabela 6: Neposredne naložbe med Slovenijo in Zvezno republiko Jugoslavijo

Leto	SLO NN v ZRJ (v mio USD)	Št. SLO podjetij z ZRJ NN ¹⁰
1999	28,3	16
2000	29,7	18
2001	43,0	15

Vir: Banka Slovenije statistika, 2002, str. 15 – 53.

3.1.8. Plače

Kot zanimivost navajam višino povprečnih plač v ZRJ. V tabeli (glej tab. 7, spodaj, str. 17) so navedene delovne ure zaposlenega, potrebne, da si kupi eno izmed navedenih dobrin (Povše – Tašić, 2001, str. 100).

Povprečna letna plača v ZRJ je leta 1999 znašala 107 nemških mark, v zadnjem četrtletju istega leta je padla pod 90 nemških mark. Šele junija 2001 so v Srbiji uvedli sistem bruto plač. Decembra je povprečna plača znašala 243 nemških mark (Economic Review, 2002, str. 38). Decembra 2002 pa je znašala 83 nemških mark, v Črni gori pa 153 nemških mark (Economic Review, 2003, str. 40).

¹⁰ Število slovenskih podjetij z neposrednimi naložbami iz ZRJ

Tabela 7: Delovne ure, potrebne za nakup nekaterih dobrin

Vrsta proizvoda	Število del. ur, potrebni za nakup
jajce	18 minut
1l mleka	27 minut
žarnica	1 ura 3 minute
zobna pasta	2,5 ure
1 kg čokolade	1 dan 6 ur
1 kg kave	1 dan 5 ur
moška srajca	4 dni
zamrzovalna skrinja	7 mesecev
barvni TV (ekran 56 cm)	4,3 meseca
Jugo 45	7,5 leta

Vir: Povše – Tašić, 2001, str. 100.

3.2. Davčna reforma

Januarja leta 2002 je potekala šesta v seriji okroglih miz na temo »Forum o gospodarski politiki«, naslovljena kot: »Reintegracija sive ekonomije in pospeševanje poslovne klime v Srbiji« (Vukajlović, februar 2002). Iz rezultatov ankete Ekonomskega inštituta – decembra 2000 je razvidno, da je v sivem sektorju aktivnih najmanj milijon prebivalcev, če pa v to kategorijo prištejemo še samozaposlene, ki delujejo »na ulici«, znaša celotno število 1 200 tisoč. To pomeni, da je v sivi ekonomiji ustvarjenih dodatnih 35 odstotkov bruto domačega proizvoda. Po ocenah Ministrstva za gospodarstvo in privatizacijo naj bi bila vrednost vseh transakcij v sivi ekonomiji v zadnjih dvanajstih letih 60 milijard ameriških dolarjev.

Siva ekonomija je torej razlog, da želi vlada zmanjšati njene okvire z nekaterimi reformami v javnem sektorju. Pomembna je predvsem reforma davčnega sistema, ki zahteva vsebinsko spremembo nekaterih davkov, predvsem pa zakonsko podlago.

Davčni sistem v ZRJ je reguliran na dveh ravneh, zvezni in republiški ravni. Zvezna raven v splošnem določa fiskalno regulacijo in trošarine ter pomembnejše davke in prispevke. Določa torej osnove davčnega sistema, ki določajo vrste davkov, predmet obdavčenja, davčne obvezance, davčne osnove in stopnje, izjeme od obdavčenja itd. (Zakon o osnovama poreskog sistema, 2002). Obe republikli uživata fiskalno suverenost v smislu samostojnega določanja davčnega sistema (Babić, Tašić, 2001, str. 16 – 21). To pomeni, da imamo v ZRJ dva popolnoma neodvisno delujoča sistema javnih financ (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 329).

Fiskalni sistem ZRJ v prejšnjem režimu je bil ocenjen kot izrazito netransparenten (Babić, Tašić, 2001, str. 16 – 21) :

- Davki so bili odmerjeni na poseben tabelaričen način; le del davkoplačevalcev, katerih letni prihodki so presegali določen minimum, so bili zavezani plačilu progresivnega dopolnilnega davka. Prav tako že z zaostankom poteka uvedba davka na dodano vrednost.
- Uvedenih je bilo 233 različnih davkov, prispevkov, taks in pristojbin.
- Celoten sistem javnih financ je dopuščal poseben selektiven protekcijski režim in nejasne davčne olajšave.

Davčne reforme v Srbiji po letu 2001, katerih rezultati naj bi bili večja nevtralnost, transparentnost, razširitev davčne osnove ter znižanje davčne stopnje, predvidevajo nekatere spremembe spodaj navedenih davkov (Doing Business in Serbia, 2001, str. 23 – 27; Prašnikar et al., 2001, str. 329 – 331; Babić, Tašić, 2001, str. 17 – 20; Country Report IMF No. 02/103, 2002, str. 7 – 10; Zakon o osnovama poreskog sistema, 2002).

❖ Prometni davek (Porez na promet, Sales tax)

Prometni davek vključuje:

- trošarine (*akcize*),
- davek na promet blaga oziroma proizvodov (*porez na promet proizvoda*),
- davek na promet storitev (*porez na promet usluga*).

S *trošarinami* so obdavčeni naslednji proizvodi: naftni derivati, alkoholne pijače, kava, brezalkoholne pijače, kuhinjska sol in luksuzne dobrine (proizvodi, ki vsebujejo več kot 2 odstotka zlata ali več kot 50 odstotkov srebra, dragi kamni, krzno itd.).

Predmet *davka na promet blaga* so proizvodi namenjeni končni potrošnji. Davčna osnova je prodajna cena proizvodov oziroma vrednost carine uvoženih proizvodov. Davčna stopnja na republiški ravni v Srbiji je 17 odstotkov, dodatni 3 odstotki pa se stekajo v zvezni proračun. Tako je prometni davek poenostavljen, prehod s sedmih davčnih stopenj na enotno 20 odstotno stopnjo je vplival na spremembe cen, hkrati pa ustvarja preglednost v proračunskih izkazih. V Črni gori je davek tristopenjski: 3, 8 in 17 odstotni.

Stopnja *davka na promet storitev* je enaka v Srbiji, torej 20 odstotna, v Črni gori pa je 9 odstotna.

Davek na dodano vrednost (v nadaljevanju DDV) naj bi se uvedel že 1. januarja 2003 v Srbiji in 1. julija 2002 v Črni gori. V Srbiji se bo DDV najverjetneje uvedel 1. januarja 2004, v Črni gori pa naj bi bil 1. aprila 2003 (Dumezić, 2003). Predvidene stopnje v Srbiji so sledeče: nižja stopnja (3 odstotna), nižja stopnja (9 odstotna), splošna stopnja (20 odstotna).

❖ **Davek na dohodek fizičnih oseb (Porez na dohodak građana, Personal income tax)**

Davčna osnova je bruto plača. Same davčne stopnje so progresivne, od 10 do 40 odstotkov. Seveda pa so možne nekatere olajšave; v vrednosti 30 tisoč jugoslovanskih dinarjev na vsakega davkoplačevalca ter v vrednosti 10 tisoč jugoslovanskih dinarjev na vsakega odvisnega družinskega člana. Sprememba od prejšnje politike plačevanja davka na dohodek fizičnih oseb je v tem, da se zdaj v davčno osnovo všttevajo bruto plače, kar pomeni višjo davčno osnovo.

S 1. januarjem 2003 so stopili v veljavo amandmaji k davčnemu zakonu. Progresivna davčna lestvica v Srbiji je ukinjena, namesto nje pa je enotna davčna stopnja v višini 10 odstotkov. Dodatna stopnja davka v višini 14 odstotkov prihaja v poštev nad določeno višino osebnega dohodka (Advice to Investors and Exporters, 2003).

❖ **Davek od dobička pravnih oseb (Porez na dobit preduzeća, Corporate income tax)**

Na zvezni ravni je davčna stopnja davka od dobička pravnih oseb določena, da ne more biti manjša od 20 odstotkov in ne večja od 30 odstotkov. V Srbiji je enotna, 20 odstotna. V Črni gori pa je davčna stopnja progresivna in sicer 15 odstotna na dobiček do 100 tisoč evrov, na dobiček večji od 100 tisoč evrov pa se odmeri še dodatnih 20 odstotkov. Davek od dobička pravnih oseb ne plačajo novoustanovljena podjetja v obdobju 72 mesecev od dneva vpisa v register (Zakon o osnovama poreskog sistema, 2002).

V sklopu kampanije »Davek je prvi korak, vse je odvisno od vas« (*»Porez je prvi korak, sve zavisi od vas«*), ki želi stimulirati prihod tujih investicij v Srbijo, je bilo določeno, da se davčna stopnja davka od dobička pravnih oseb iz enotne stopnje 20 odstotkov, zniža na 14 odstotkov (Vukajlović, 2002a).

Z začetkom novega leta 2003 so v Srbiji stopili v veljavo amandmaji k davčnemu zakonu. Uvedli so t.i. davčne počitnice: podjetja, ki vložijo 600 milijonov jugoslovanskih dinarjev in na novo zaposlijo 100 ljudi, so oproščeni plačevanja davka od dobička v obdobju 10 let. Davčne počitnice v obdobju 5 let so na voljo podjetjem, ki ravno tako vložijo 600 jugoslovanskih dinarjev, a na novo zaposlijo 5 ljudi v nerazvitih regijah. Davek od dobička pravnih oseb se lahko dodatno zniža z novim zaposlovanjem: davek se zmanjša za vsoto bruto plač dveh let za vsakega novega zaposlenega. Prav tako se davek zmanjša za 40 odstotkov za naložbe v majhna podjetja, v srednja in velika podjetja pa za 20 odstotkov (Advice to Investors and Exporters, 2003).

❖ **Davek na fond plač (Porez na fond zarada, Payroll tax)**

Ta davek je povsem nov. Posebnost davka je v tem, da njegovo stopnjo določajo občine, ta pa ne sme presegati 3,5 odstotka.

❖ **Davek na premoženje (Porez na imovinu, Tax on property)**

Premoženje, ki je predmet obdavčitve, so nepremičnine, delnice, podedovano premoženje, darilne pogodbe ter prenos absolutnih pravic.

❖ **Davek o uporabi, posedovanju in nošenju dobrin (Porezi na upotrebu, držanje, i nošenje pokretnih stvari, Taxes on use of goods and on permission to use goods)**

Ti davki se odmerijo na:

- uporabo motornih vozil,
- uporabo mobilnih telefonov,
- uporabo plovnih objektov in jaht,
- uporabo letal,
- uporabo orožja.

❖ **Davek na ekstra dohodek (Porez na ekstra dohodak)**

Julija 2001 je bil sprejet davek, ki predvideva enkratno obdavčitev ekstra premoženja, ki je bilo ustvarjeno v obdobju od januarja 1989 do julija 2001. Davek v Srbiji je progresiven, od 30 do 90 odstotkov. Namen obdavčitve je špekulativna narava pridobitve takega premoženja (na primer inflacijski dobički).

❖ **Davek na finančne transakcije (Porez na finančne transakcije, Tax on financial transactions)**

Davčna stopnja v Srbiji je 0,3 odstotka.

❖ **Davek na prihodek od mednarodnega transporta (Porez na prihod od mednarodnog saobraćaja)**

Zavezanec davka na prihodek od mednarodnega transporta je nerezident ZRJ, ki za transport blaga in ljudi plača davek na prihodek ustvarjen od transporta blaga in ljudi. Stopnja davka je 10 odstotkov (Zakon o osnovama poreskog sistema, 2002).

3.3. Boj proti korupciji

Nekdanji župan Beograda Nebojša Čović, predstavnik opozicije in lastnik treh podjetij, je nekoč izjavil: »Nekatere države imajo mafijo, le v Srbiji ima mafija državo« (Povše – Tašić, 2001, str. 216). V prejšnjem režimu so mu rekli boter. Poleg njega je Srbijo obvladovalo še 15 družin. Način njihovega zaslužka je jasen; država je umetno vzdrževala precenjen devizni tečaj. Zaradi razlike med tržno in uradno vrednostjo tečaja z nemško marko je mafijska

družina zaslužila milijone izražene v nemških markah. Del mafijske organizacije so tudi »navadni državljani«. Njihovi mesečni dohodki so prenizki, da bi pokrili življenjske stroške. Samo v eni beograjski ulici, Bulevar revolucije, je več kot 50 tisoč tihotapcev. V celem Beogradu pa jih je več, kot je prebivalcev Ljubljane.

Za uspešen boj proti korupciji je potreben ustrezen institucionalni okvir. Poleg parlamentarnega postopka sprejemanja zakona oziroma izključnega pooblastila parlamentu kot zakonodajnemu telesu so potrebni tudi drugi organi, ki skrbijo, da se javne funkcije upravljajo v skladu z zakonom, pa tudi da so same temeljne človekove pravice ustrezno varovane (Strategija Vlade za borbu protiv korupcije, 2001). Osnovni del institucionalne reforme predstavlja potrditev vladavine prava, kar pomeni, da država ščiti privatno lastnino in zagotavlja delujoč pravni sistem. Enakost pred zakonom, prepoved retroaktivnosti predpisov, pravičnost zakonov so temeljna načela pravne reforme (Goranović, Stojčević, 2002).

V sodelovanju z mednarodno organizacijo Transparency International¹¹ je vlada Republike Srbije uvedla sistem narodnega boja proti korupciji (*National Integrity System – NIS*), ki temelji na enajstih stebrih. Ti so (Antikorupcijski stubovi, 2001):

- izvršna in zakonodajna oblast,
- sodstvo,
- tožilstvo,
- policija,
- javne službe oziroma državna administracija,
- računsko sodišče,
- antikorupcijske agencije oziroma komisije,
- ombudsman,
- mediji,
- civilna družba.

V letu 2001 so bile objavljene dejavnosti, ki so že bile izvedene na področju boja proti korupciji, ter dejavnosti, ki so šele v teku izvedbe. Dejavnosti so bile deljene na posamezna področja (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 352; Strategija Vlade za borbu protiv korupcije, 2001):

- zagotavljanje institucionalnega okvira,
- reforma javne uprave,
- gospodarske reforme,
- vključevanje civilne družbe v procese odločanja,
- utrjevanje ustrezne politične klime za boj proti korupciji.

---

¹¹ Transparency International je mednarodna organizacija, ki se bojuje proti korupciji.

Pri zagotavljanju institucionalnega okvira je pomembna zakonska podlaga. Na prehodu države iz ene oblike oblasti v drugo, v tem primeru iz skupščinskega v parlamentarni sistem, pa tudi v samo tržno usmerjeno gospodarstvo, se ni mogoče izogniti zakonskim luknjam, predvsem pa neobstoju nekaterih zakonov. V nekdanjem političnem sistemu ZRJ je bil splošen problem kršitve načela enakosti pred zakonom, sodni pregon je bil namreč podrejen politični volji. Sam načrt boja proti korupciji ter celotne spremembe zakonodaje so bile predstavljene na donatorski konferenci v Bruslju, junija 2001. V ta okvir spada tudi izboljšanje materialnega položaja zaposlenih v pravosodnih organih, krepitev parlamentarnega nadzora nad izvajanjem zakonov. V teku pa je tudi ustanovitev računskega sodišča (Strategija Vlade za borbo protiv korupcije, 2001).

V skladu z reformo javne uprave naj bi se izboljšal nadzor nad celotnim proračunom in materialni položaj zaposlenih v javni upravi. Ministrstvo za finance in gospodarstvo (Ministarstvo finansija i ekonomije Republike Srbije) je poročalo o veliki razliki med računovodsko predstavljeno porabo proračuna in dejansko porabo. ZRJ naj bi bila edina država v Evropi brez zakona o javnih financah, zato na tem področju izvaja več dejavnosti (Strategija Vlade za borbo protiv korupcije, 2001).

Težnje v gospodarskih reformah so usmerjene k liberalizaciji zunanje trgovine in cen, monetarni stabilnosti in konvertibilni valuti, enotni davčni stopnji, privatizaciji in podobno. Kot nasprotje prejšnjemu sistemu naj bi se tokrat civilna družba kar največ vključevala v procese odločanja, med drugim v javne razprave o predlogih zakona; sprejet je bil tudi predlog zakona o nevladnih organizacijah (Strategija Vlade za borbo protiv korupcije, 2001).

Na mednarodni osnovi boja proti korupciji je Srbija, oktobra 2001, pristopila k antikorupcijski iniciativi Pakta za stabilnost jugovzhodne Evrope (*SPAI*) (Informator Pakta za Stabilnost Jugoistočne Evrope, 2001). Članice te iniciative so: Albanija, Bosna in Hercegovina, Hrvaška, Makedonija, Romunija, Moldavija in Črna gora. *SPAI* je sprejela multidisciplinarni pristop v boju proti korupciji, ki obsega 5 načel:

- sprejem predpisov na podlagi boja proti korupciji,
- promocija dobre in poštene administracije,
- upoštevanje vladavine zakona,
- poštenost v poslovnih aktivnostih,
- razvoj sodelovanja civilne družbe.

V okviru *SPAI* je vlada Srbije sprejela tri prioritete, ki so potrebne na področju boja proti korupciji :

- *Tehnična pomoč članicam.* Vključuje svetovanje vladi in odgovornim na projektih ter omogoča odobritev sredstev za izvedbo potrebnih antikorupcijskih programov.
- *Vključevanje civilne družbe v vse faze boja proti korupciji.*
- *Odobritev sredstev za vzdrževanje rezultatov antikorupcijskega boja.*

Skladna z dejavnostmi boja proti korupciji je prepoved članom vlade, poslancem in drugim pomembnejšim funkcijam javnih pooblastil opravljanja nezdružljivih funkcij, kar pomeni, da so nekatere funkcije med seboj nezdružljive in zato ista oseba ne more hkrati opravljati več takšnih dejavnosti (Kaučič et al., 1999, str. 353).

Za obdobje med letoma 1989 in 2000 je takratna Vlada Republike Srbije ustanovila posebno antikorupcijsko komisijo »Komisija za ispitivanje zlorabe u oblasti privrede i finansijskog poslovanja« (Evropski pokret Srbija, Transparency International Serbia, 2001, str. 65 – 67). Težave s katerimi se je srečevala:

- težave z dokazovanjem kršitev,
- prevelika pričakovanja javnosti,
- nadzor nad državljanji zunaj njene pristojnosti.

Dejstvo, mimo katerega ne moremo, pa je, da je bila, prvič, ustanovljena v času prejšnjega režima in drugič, da sta bili dve tretjini članov komisije hkrati tudi člani vlade Republike Srbije.

4. LASTNINJENJE, PRIVATIZACIJA IN RAZVOJ ZASEBNEGA SEKTORJA V REPUBLIKI SRBIJI

Po podatkih Agencije za privatizacijo Republike Srbije so doslej privatizirali okoli 190 podjetij, od tega 147 z navadnimi dražbami in 35 z dražbami na beograjski borzi. Prodaja je srbski državi prinesla okoli 300 milijonov evrov in 275 milijonov evrov zajamčenih naložb (Stanković, Humar – Dekleva, 2002, str. 6).

Privatizacija v Srbiji se je dejansko začela že v nekdanji Jugoslaviji z zveznim zakonom o privatizaciji leta 1989 (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 337 – 340). Vendar pa so bili vsi programi privatizacije, z izjemo zadnjega zakona, neuspešni.

Prvi zakon iz leta 1989 je privedel le do notranje privatizacije, ker se v tistem času zaposleni niso strinjali z zunanjimi lastniki. Omogočal je eksperimentiranje z lastništvom družbenega kapitala. Zaposleni so imeli možnost nakupa znatnega deleža kapitala z velikimi ugodnostmi, med njimi tudi velikodušno plačevanje na obroke. Ta privatizacija ni bila obvezna, izpeljana je bila na željo zaposlenih. Vendar je bila zaradi političnih dogodkov in krizne situacije prekinjena.

V letu 1991 je bil sprejet nov zakon, njegovo izvajanje pa je pospešila šele hiperinflacija v letu 1993. V naslednjem letu so bila sprejeta dopolnila k zakonu, po katerih sta bila potrebna upoštevanje inflacije in revalorizacija kapitala, kar je privedlo do popolnega zastoja privatizacije med letoma 1995 in 1996.

Konec leta 1997 se privatizacija nadaljuje. V skladu s tem zakonom je bilo zaposlenim, nekdanjim zaposlenim in upokojencem v prvem krogu brezplačno razdeljenih do 60 odstotkov kapitala, v drugem krogu pa je bil istim skupinam pod ugodnimi pogoji ponujen gotovinski odkup oziroma 30 odstotkov kapitala. Preostalih 10 odstotkov kapitala je bilo prenesenih v državni pokojninski sklad. Zaradi pomanjkljivosti in nedorečenosti je vlada istega leta želela ustaviti privatizacijo, ki se je medtem privatiziralo približno tisoč podjetij, vendar pa za ustavitev ni zmogla dovolj politične moči. Tako so močnejša srbska podjetja ostala pod notranjim nadzorom, kar pa seveda posledično pomeni, da ta podjetja zaradi nejasnosti v lastništvu ne bodo pritegnila tujih vlagateljev.

Kljub številnim kampanjam za privatizacijo so njeni rezultati skromni. V letu 2001 je bilo le 40 odstotkov družbenega produkta proizvedenega v zasebnem sektorju (Jazbec, 2001, str. 60).

4.1. Proces privatizacije po letu 1989

Vzporedni procesi privatizacije: ¹²

- privatizacija podjetij družbenega lastništva,
- vstop zasebnih podjetij,
- kreacija državnega sektorja,
- neposredne tuje investicije.

4.1.1. Privatizacija družbenega sektorja

V prvem procesu privatizacije po letu 1989 se je olastnilo 1. 220 družbenih podjetij v Srbiji ali 33 odstotkov vseh podjetij. Celoten proces se je ustavil po letu 1991, ko je vstopil v veljavo nov restriktivnejši zakon glede notranjega lastništva. V obdobju od 1991 do 1994 se je sprivatiziralo 684 podjetij. Do leta 1994 se je torej v procesu privatizacije preoblikovalo 70 odstotkov družbenih podjetij. Vendar je bilo le nekaj podjetij popolnoma preoblikovanih v privatno lastnino, vsa druga so bila v večini: 80 odstotkov zasebna in 20 odstotkov družbena. Amandmaji k zakonu o privatizaciji leta 1994 so dosegli, da se je privatizacijski proces popolnoma ustavil. Nov privatizacijski zakon iz leta 1997 ni pospešil procesa, temveč ga je le še bolj zaustavil, tudi zaradi pomanjkanja zaupanja potencialnih investitorjev za nakup kapitala podjetij.

Konec leta 1999 je bilo v Srbiji 8. 750 podjetij, od tega 5. 278 popolnoma družbenih in 3. 472 delno zasebnih. Okoli 7 tisoč teh podjetij je bilo primernih za postopek lastniškega preoblikovanja. Po nekaterih podatkih naj bi manj kot tretjina podjetij do leta 1999 izvršila katerega izmed procesov privatizacije, večina teh je bila iz Beograda in Vojvodine. Le delno

---

¹² Uvalič M.: Privatisation and Corporate Governance in Serbia (FR Yugoslavia), 2001, 23 str.

privatizirana so majhna in srednja podjetja. Konec leta 1998 je zabeleženo majhno število zasebnih podjetij, ki so skupaj zaposlovala 48 odstotkov zaposlenih, mešana, le delno privatizirana podjetja so zaposlovala skupaj 82 odstotkov zaposlenih. Neprivatizirani sektor je proizvedel skupaj 63 odstotkov družbenega proizvoda.

K privatizaciji niso bila pritegnjena večja podjetja. Konec 2001 ni bilo preoblikovanih okoli 600 velikih podjetij in približno 1. 500 srednjih. Glavni razlog za to je izguba kontrole zaposlenih. To je tudi razlog, da so vsi privatizacijski postopki do slednjega predvidevali predvsem notranjo privatizacijo oziroma prodajo delnic zaposlenim pod ugodnimi pogoji. Slednja je potekala predvsem v začetku 90. let in se ustavila pa letu 1992, celo po novem zakonu iz leta 1997, ko naj bi prestrukturiranje potekalo pod pogojem brezplačne razdelitve delnic zaposlenim. Po letu 1997 več kot 70 odstotkov podjetij ni imelo namena začeti postopka privatizacije. Danes so rezultat teh privatizacijskih zakonov razpredena lastništva zaposlenih v podjetju, ki delajo velike izgube gospodarstvu, njihove delnice pa so skoraj brez vrednosti, posledično so ta podjetja nezanimiva za strateške vlagatelje. Še več, današnji standard življenja, še posebno po vojni na Kosovu, je tako nizek, da povprečnemu zaposlenemu nič več ne pomeni lastništvo v podjetju, pa tudi, če bi ga lahko dobil brezplačno.

4.1.2. Vstop novih podjetij

Vzporedno s procesom lastniškega preoblikovanja poteka veliko bolj dinamičen proces vstopa novih podjetij. Predvsem v začetku 90. let je število majhnih zasebnih podjetij precej naraslo zaradi vladne stimulacije zasebnega sektorja. Temu so sledili mnogi bankroti. Upravičeno je trditi, da so vsa novo ustanovljena podjetja v zadnjih dvanajstih letih zasebna, zato lahko sklepamo, da so kazalci o zasebnih podjetjih hkrati indikatorji novih podjetij. Marca 2001 je bilo v Srbiji 190 tisoč gospodarskih družb, več kot 152 tisoč, torej več kot 80 odstotkov, je bilo zasebnih podjetij, ta številka pa zajema produktivna in neproduktivna podjetja.

4.1.3. Državni sektor

Skupaj z naštetimi procesi prestrukturiranja je pomemben tudi proces vzpostavitve državnega sektorja. Ta se je zgradil na podlagi družbenega sektorja, ki naj bi se razdelil v državni in zasebni. Delež pretvorbe v državni kapital naj bi znašal okoli 40 odstotkov. Javni sektor je sestavljen iz velikih korporacij, predvsem monopolov: transport – železnice, cestna in letalska podjetja, pošta, komunala, nacionalna radio in televizija, telekomunikacije in energetika. Med njimi so najpomembnejši Srbski Telekom, NIS – Naftna industrija Srbije, ZTP Beograd – Podjetje za železniški transport Beograd, JAT – Jugoslovansko letalsko prevoznništvo, EPS – Elektroprivreda. Do zdaj naj bi bil le Srbski Telekom delno privatiziran. Glavni cilj današnje srbske vlade je prestrukturiranje teh podjetij in nadaljnja privatizacija. Druga vrsta javnih podjetij so mešana podjetja; le del kapitala je v rokah države, drug del pa naj bi že bil v zasebnem lastništvu.

Večji problem so podjetja, ki jih je privatizirala vlada brez opravičljivega razloga oziroma pravne podlage. Tak primer je tednik »Ekonomska politika« iz začetka 90. let, ki je bil prodan zaposlenim novinarjem. Tednik je bil leta 1999 nacionaliziran in priključen v javno podjetje »Borba«. Drugi podoben primer je farmacevtsko zasebno podjetje »ICN Galenika«, ki ga je ustanovil ameriški poslovnež jugoslovanskega rodu, razlog za nacionalizacijo oziroma državni prevzem pa je neznan. Maja 2000 so bili prevzeti jugoslovanski opozicijski mediji – televizijska postaja »Studio B« in radijska postaja »B92« ter popularen dnevnik »Blic«, vendar pa je v tem primeru jasen opozicijski politični motiv. Javna podjetja, ki v celotni strukturi predstavljajo 38 odstoten delež vseh podjetij, veljajo za kapitalsko zelo močna podjetja.

4.1.4. Neposredne tuje investicije

Neto kapitalski pritoki med letoma 1990 in 1998 so bili predvsem na račun nakupa 49 odstotnega deleža prodaje Srbskega Telekoma italijanskim in grškim kupcem (Uvalič, 2001, str. 7). Telekom Italia je po petih letih lastništva svoj delež prodala Grkom, ki postanejo skupaj s srbsko vlado edini lastnik Telekoma (Stanković, 2002a, str. 9). Zanimivo je, da se Telekom ni pred prodajo prestrukturiral in nato prodal, prav tako se po prodaji njegove storitve niso izboljšale (Uvalič, 2001, str. 7). Razlog je v dejstvu, da se vlada ni toliko zavzemala za razvoj tega sektorja, pač pa je dobljena sredstva namenila pokritju luknje v javnem primanjkljaju ter pokritju neplačanih zahtevkov iz naslova plač in pokojnin, kar je prispevalo k njeni kratkoročni priljubljenosti.

4.2. Pregled procesa privatizacije v zadnjih dvanajstih letih

V zadnjih dvanajstih letih se je na podlagi srbske in tudi jugoslovanske privatizacije dejansko privatiziralo le malo podjetij. Okoli 70 odstotkov podjetij je do polovice desetletja začelo proces prestrukturiranja in povišalo delež zasebnega sektorja v družbenem proizvodu na 32 odstotkov, v drugi polovici pa je bila privatizacija dobesedno blokirana: prvenstveno zaradi amandmajev k zakonu o privatizaciji leta 1994 in drugič zaradi pomanjkanja zanimanja podjetij za privatizacijo. Do leta 1998 je bil delež zasebnega sektorja v družbenem proizvodu le 37 odstotkov, do leta 2002 pa še dodatnih 5 odstotkov. V družbenem sektorju je bil delež družbenega proizvoda 31 odstotkov, delež mešanih podjetij je bil 28 odstotkov, delež državnih podjetij pa le 2 odstotka.

Privatizacija v Srbiji ni dosegla samo zaželenih ciljev, pač pa je prinesla tudi vrsto neželenih političnih in družbenosocialnih posledic. Privatizacija je pripomogla h koncentraciji moči v državnem sektorju, ki je imel vrsto privilegijev – selektivne bančne kredite, subvencionirane obrestne mere, ekskluzivna uvozna dovoljenja, dostop do deviz na podlagi uradnih deviznih tečajev ali pa manjše davčne obveznosti. Do zamenjave vlade konec leta 2000 je bilo okoli 30 generalnih direktorjev najpomembnejših korporacij hkrati tudi pripadnikov politične estrade,

parlamenta ali v vlogi ministrov ali najtesnejših sodelavcev predsednika države.

4.3. Privatizacijski zakon iz leta 2001

Zadnji privatizacijski zakon je bil sprejet kmalu po imenovanju nove vlade (Uvalič, 2001, str. 3). Izvira iz potrebe po radikalni spremembi dotedanjega koncepta privatizacije. Postopek bo potekal prek tenderjev in dražb, nekaj kapitala pa bo dodeljenega zaposlenim in državljanom. Najzanimivejša podjetja bodo v treh panogah: javnih gospodarskih službah, bančništvu in telekomunikacijah (Urbas, 2001, str. 19). Privatizacija takih strateških podjetij bo potekala neposredno pod okriljem Agencije za privatizacijo, vsa druga podjetja pa bodo proces izvršila sama (Uvalič, 2001, str. 3). Velika večina strateških podjetij bo prodanih šele po procesu preoblikovanja. Naprodaj je 70 odstotkov kapitala podjetij ali seveda manj, če se vlagatelji ne bodo zanimali za nakup tolikšnega deleža. Preostali delež podjetij bo ponujen zaposlenim v primeru, da je bila vsaj polovica družbenega lastništva že prodana. Delež kapitala, ponujenega zaposlenim, v primeru avkcij ni določen, njegova višina je odvisna od časa začetka postopka. Zaposleni so deležni večjega deleža v primeru prej začetega postopka; v prvih 18 mesecih po začetku veljave nove zakonodaje lahko pridobijo 30 odstotkov kapitala podjetja, v obdobju od 18 do 30 mesecev 20 odstotkov kapitala, po 30 mesecih pa le še 10 odstotkov kapitala. Za vsako leto zaposlitve v podjetju je predviden delež v vrednosti 400, 300 ali 150 nemških mark. V primeru javnih tenderjev je lahko le 15 odstotkov družbenega kapitala prenesenega, delno zaposlenim in delno vsem polnoletnim državljanom. Kupnina podjetij bo namenjena pokojninskemu skladu (10 odstotkov), kompenzaciji nacionalne lastnine (5 odstotkov), za stimuliranje razvoja, odplačilo zunanjega dolga, poplačilo privatizacijskih stroškov in za druge nespecificirane stroške. Proste deleže podjetij si lahko pridobijo le tisti posamezniki, ki jih še niso dobili po privatizacijskem procesu iz leta 1997. Vsa podjetja morajo začeti postopek lastniškega preoblikovanja v štirih letih po začetku veljave zakona ali pa bodo prešla pod okrilje Agencije za privatizacijo. Po veljavni zakonodaji bi torej morala družbena lastnina popolnoma izginiti do leta 2005.

Zadnja kampanja za privatizacijo je bila v Srbiji uradno sprožena 4. septembra 2001 v kongresnem centru Sava v Beogradu (Yugoslav Survey, 2001, str. 19 – 46). Že junija je Narodna skupščina sprejela nekatere zakone, ključne za privatizacijo. Zakon o privatizaciji je bil sprejet 29. junija 2001. Pri izvrševanju privatizacijskega programa bodo sodelovale številne mednarodne organizacije, kot so Svetovna banka (*World Bank*), Evropska agencija za obnovo (*European Agency for Reconstruction*), Britanska mednarodna agencija za razvoj (*British International Development Agency*), Nemški agenciji za obnovo in tehnični razvoj (*German Agency for Reconstruction and Agency for Technical Development*) in Ameriška agencija za mednarodni razvoj (*American Agency for International Development*). Celoten postopek privatizacije naj bi bil končan v štirih letih po sprejetju zakona.

Po temeljitem pregledu mednarodne komisije je ta dne 7. julija 2000 predložila mnenje, da gre za najboljšo zakonsko podlago privatizacije med vsemi državami v tranziciji. (Yugoslav

Survey, 2001, str. 19 – 46).

V zakonu so navedena štiri osnovna načela:

- gospodarski razvoj in socialna stabilnost,
- transparentnost,
- fleksibilnost,
- tržno usmerjeno gospodarstvo.

Zakon o privatizaciji narekuje, da se 70 odstotkov kapitala podjetja proda strateškemu investitorju, preostalih 30 odstotkov pa se deli na dva enaka dela (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 339) :

- neodplačna razdelitev med zaposlene, nekdanje zaposlene in upokojene iz podjetja,
- prenos v poseben privatizacijski register, iz katerega se naknadno razdeli drugim prebivalcem.

Pomembno je, da podjetja, v katerih družbeni kapital presega 25 odstotkov celotnega kapitala, ne smejo sodelovati pri nakupih drugih podjetij.

Rešitve, ki jih določa zakon (Babić, Tasić, 2001, str. 72 – 80) :

- eksplicitno določena lastniška struktura,
- prihod tujih vlagateljev in s tem nov »know-how«,
- formiranje izvoznih poti s pomočjo tujih investitorjev.
- učinkovito vodstvo, nadzor nad podjetji (*corporate governance*).

Te rešitve držijo le ob zadostnem številu potencialnih strateških kupcev. V nasprotnem primeru bo to le velik proces nacionalizacije kapitala, kajti po obdobju štirih let, predvidenih za lastniško prestrukturiranje se bo neprivatizirani kapital skoncentriral v obliki delniških skladov, ki pa so pod nadzorom Vlade Republike Srbije.

4.3.1. Predmet, model in metoda privatizacije¹³

Privatiziral se bo družbeni in državni kapital, v celoti ali delno. Naravna bogastva in javna sredstva niso predmet privatizacije. Zakon velja le za teritorij Republike Srbije (Zakon o privatizaciji, 2001). V štirih letih od sprejema zakona o privatizaciji mora vseh 7. 500 podjetij preiti v zasebne roke. Tista, ki jim to ne bo uspelo, bodo postala državna. Za 100 do 150 največjih in najpomembnejših so predvideni mednarodni razpisi, druga pa bodo prodajali na

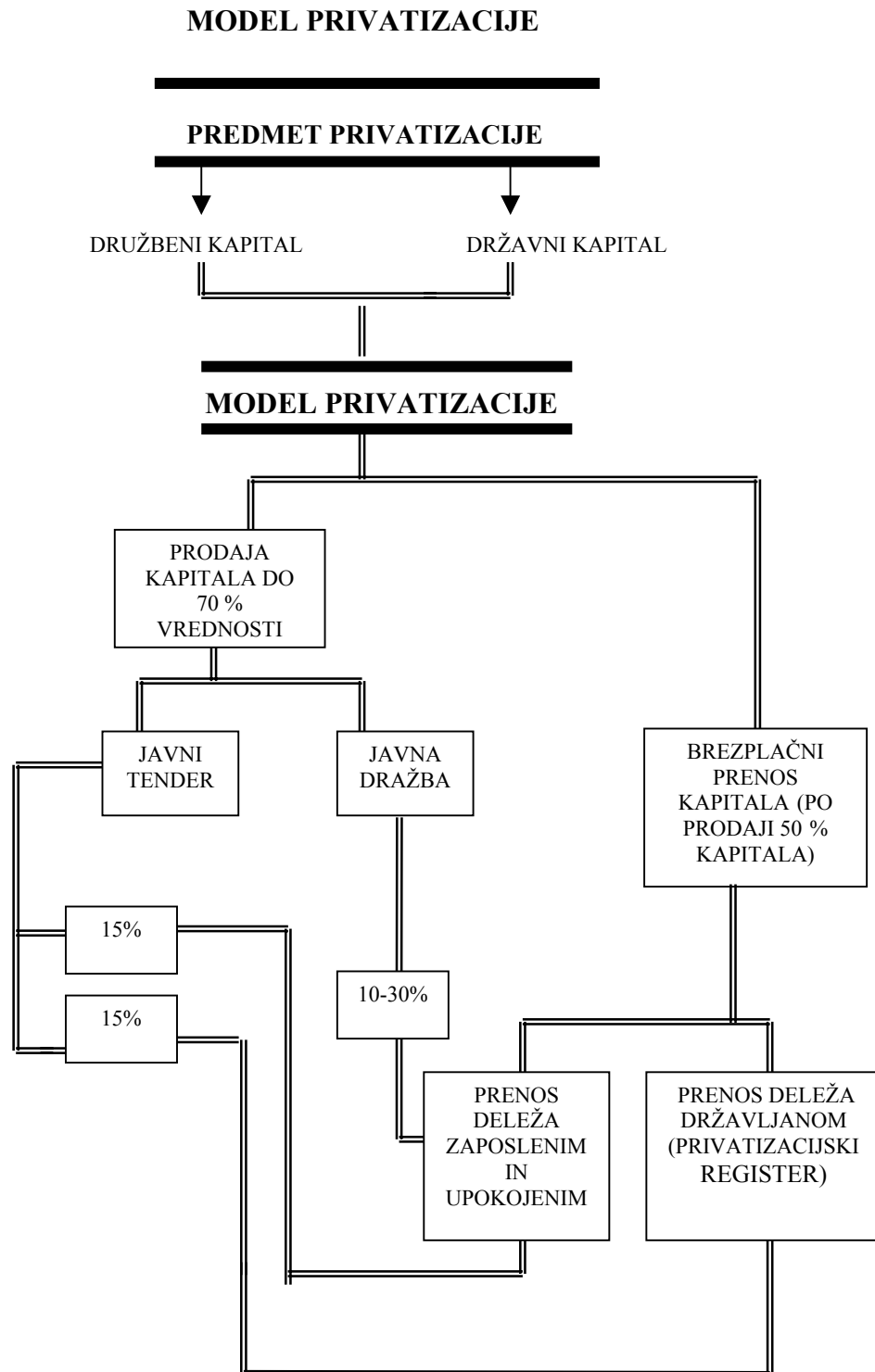
---

¹³ povzeto po Zakonu o privatizaciji, 2001.

dražbah. Pri mednarodnih razpisih bosta odločilna investicijski načrt in spremljajoči socialni program (Bajić, 2001, str. 20).

Slika 1: Shema privatizacije v Srbiji

Vir : Ministrstvo za gospodarstvo in privatizacijo, 2001.

4.3.1.1. Javno zbiranje ponudb (javni tender, javno prikupljanje ponuda)

Javni tender je metoda prodaje kapitala oziroma premoženja z javnim zbiranjem potencialnih ponudb kupcev. Na tenderju se prodaja družbeni in državni kapital.

V postopku priprave pravnih aktov zaposleni prek članstva aktivno sodelujejo v tenderski komisiji. Komisija ima 5 članov – 3 člani so predstavniki Vlade Republike Srbije, 1 član je predstavnik lokalnih oblasti in 1 član je predstavnik zaposlenih v podjetju. Zaposleni lahko pridobijo 15 odstotkov privatizacijskega kapitala podjetja (*akcije bez naknade*). Prav tako so državljani Republike Srbije, ki so dopolnili 18 let upravičeni do 15 odstotnega deleža. Ta delež naj bi pridobili v dveh letih po zakonskem roku izvršitve privatizacije, torej po letu 2007.

Za organizacijo tenderja je pooblaščen Agencija za privatizacijo. Njene naloge so:

- organizacija tenderja,
- priprava dokumentacije,
- priprava javnega poziva,
- priprava obiskov podjetij, ki se privatizirajo,
- ocena ponudb kupcev,
- spremljanje celotnega procesa in odobritev rezultatov glede nakupa.

Kupec prek tenderja je lahko fizična ali pravna oseba. Tender ima 3 faze:

- I. začetek postopka.
- II. priprava tenderja.
- III. izvršitev postopka.

▪ **Začetek postopka**

Pobudo za privatiziranje podjetja lahko sprožijo podjetje, Ministrstvo za gospodarstvo in privatizacijo (*Ministarstvo za privredu i privatizaciju*) ter možni kupec, in sicer tako, da Agenciji predložijo »iniciativo za privatizacijo«. Nato Agencija oglašuje prospekt v sredstvih javnega obveščanja (tisk, televizija, internet). Prospekt vsebuje prikaz osnovnih podatkov o podjetju, z njim Agencija poziva možne kupce, da vložijo »pismo zainteresiranosti«. Na osnovi tega predhodnega pristopa podjetij se organizira tender.

▪ **Priprava tenderja**

Priprava vsebuje tri korake:

- I. izbira finančnega svetovalca in imenovanje tenderske komisije,
- II. priprava dokumentacije,

III. objava javnega poziva in zbiranje ponudb.

Finančni svetovalec je konzultativno podjetje, investicijska banka ali odvetniška pisarna s potrebnimi izkušnjami ali referencami. Njegova naloga je na področju tehničnih vprašanj same izvedbe tenderja, sodeluje pa z Agencijo za privatizacijo. Javni poziv je ponudba možnim kupcem, da vložijo svoje ponudbe glede nakupa podjetja. Datum objave javnega poziva v sredstvih javnega obveščanja se šteje kot začetni rok procesa javnega tenderja. Kupec v celotnem postopku pridobiva informacije o subjektu prodaje; med drugim je dolžan podpisati listino o zasebnosti podatkov, ki jih pridobi med tenderjema, ter plačati depozit, ki šteje kot jamstvo za resne namere kupca.

▪ Izvršitev postopka

Agencija in komisija izvršujeta javni proces odpiranja ponudb. Agencija v roku 30 dni oceni vse ponudbe in naredi listo, na kateri rangira kupce. Kriteriji za razvrščanje so naslednji: kontinuiteta poslovanja podjetja, velikost načrtovanih naložb namenjenih prenovi, socialni program, višina ponujenega kapitala, premoženje podjetja. Na podlagi teh kriterijev se določi kupca, ki z Agencijo in podjetjem sklene pogodbo o prodaji.

Po tej metodi se bodo torej prodala velika in za tuje vlagatelje pomembna podjetja. Vsako podjetje se bo obravnavalo individualno, zanj bo ustanovljena petčlanska komisija, ki bo opravila celoten postopek.

Strateškemu kupcu se proda 70 odstotkov podjetja, zaposlenim, nekdanjim zaposlenim oziroma upokojenim do 15 odstotkov. Za vsako polno leto zaposlenemu v podjetju pripada približno 200 evrov v dinarski protivrednosti (po uradnem tečaju na dan objave vabila za zbiranje ponudb), a do največ 35 let. Tako pridobljeni znesek se lahko porabi za pridobitev lastniškega deleža v podjetju zaposlenega. Če skupni znesek vseh presega razpoložljivo vrednost kapitala podjetja, se proporcionalno zniža njihov lastniški delež v podjetju. Preostali delež, do 15 odstotkov, se prenese v privatizacijski register (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 339).

S strani Agencije za privatizacijo in po programu za razvoj zasebnega sektorja Svetovne banke je bilo izbranih prvih šestnajst podjetij, ki bodo ponujena na podlagi javnega zbiranja ponudb. Julija 2001 je Agencija za privatizacijo objavila oglas v edicijah Financial Times London, v katerih je naznanila, da išče finančne svetovalce, ki naj bi zbrali ponudbe za prodajo teh podjetij na javnem natečaju. Tak način naj bi ponujal neko mero korektnosti in preglednosti v privatizacijskem procesu. Ponudbo je poslalo 37 finančnikov. Podjetja so bila izbrana na podlagi njihove privatizacijske zmogljivosti in glede na interes, ki so ga izkazali tuji vlagatelji (Yugoslav Survey, 2001, str. 19 – 46).

Razdeljena so bila na 4 skupine:

- farmacevtska in potrošniška podjetja: (Zdravlje, Leskovac; Zorka-Farma, Šabac; Merima, Kruševac; Nevena, Leskovac),
- kemična industrija: (Duga, Beograd; Župa, Kruševac; Hipol, Odžaci; PKS Lateks, Čačak),
- transport – materiali in proizvodi: (Gibnjara, Kraljevo; Frad, Leskovac; Industrija Ventila, Sremska Mitrovica; Rumaguma, Ruma; Vulkan, Niš),
- kovinarska industrija: (Valjaonica Aluminijuma, Sevojno; Nissal, Niš; Istra, Kula).

Po istem programu Svetovne banke so pripravili za prestrukturiranje naslednjih 12 podjetij. Razdelili so jih v dve skupini:

- prehrambena industrija in industrija pijač: (Hissar, Vršački vinogradi, Juni Banat, Mitros, Veterinarski zavod, Ravanica),
- industrija gradbenega materiala: (Polet, Ravnaja, Jelen do, Kolubara gasbeton, 1. maj, Partizanski put).

Zgornje razvrščanje podjetij sem navedla zgolj kot primer procesa privatizacije. Lahko pa bi navedla še nadaljnjo oziroma poznejšo delitev v procesu prodaje podjetij.

4.3.1.2. Javna dražba (javna aukcija, javno nadmetanje)

Javna dražba je metoda privatizacije, po kateri so podjetja predmet prodaje pod vnaprej postavljenimi pogoji. Izvrši se, ko podjetje izpolnjuje naslednja kriterija :

- kriterij velikosti (srednja in majhna podjetja),
- kriterij zanimanja kupcev.

Predmet privatizacije je družbeni kapital v vrednosti 70 odstotkov njegove vrednosti. Zaposlenim se prenese 30 odstotkov vrednosti kapitala, lahko pa tudi sodelujejo v nakupu 70 odstotkov kapitala. Subjekta javne dražbe sta Agencija za privatizacijo in Beograjska borza. Naloga Agencije je podobna kot v postopku javnega tenderja. Prav tako se formira dražbeno komisijo, ki opravlja nadzor nad celotnim postopkom. Potencialni kupci so lahko domače pravne ali fizične osebe, vključno z zaposlenimi in tuje pravne ali fizične osebe.

Tudi javna dražba se izvaja v treh postopkih :

- I. začetek postopka privatizacije,
- II. priprava javne dražbe,
- III. izvršitev.

- **Začetek postopka privatizacije**

Privatizacijo podjetja lahko sproži podjetje samo, Ministrstvo za gospodarstvo in privatizacijo ali možni kupec tako, da svojo namero v pisni obliki dostavi Agenciji za privatizacijo. Postopek se nadaljuje z oglaševanjem prospekta v sredstvih javnega obveščanja, ki vsebuje vse osnovne podatke pravnega subjekta, ki se privatizira. Na koncu prve faze Agencija obvesti podjetje o metodi prodaje : javna dražba ali javni tender.

- **Priprava javne dražbe**

Priprava vsebuje dva koraka :

- I. ocena vrednosti,
- II. definiranje programa privatizacije.

Po modelu pospešene metode privatizacije se kot metoda ocene uporablja metoda korigirane računovodske vrednosti. Po končani prvi fazi se začne postopek organizacije prodaje podjetja prek dražbe na podlagi: verifikacije programa privatizacije, imenovanja komisije, določenega datuma obiska podjetja in datuma izvršitve javne dražbe, objave javnega poziva ter pripravljenih osnutkov pogodb glede zasebnosti podatkov in prodaje podjetja. Prav tako potencialni kupec plača depozit za resnost namere nakupa.

- **Izvršitev javne dražbe**

Kupec postane tista pravna oseba, ki prva ponudi najvišjo ceno za nakup kapitala. Olajšavo imajo domače fizične in pravne osebe, ker lahko prodajno ceno izplačajo v šestih enakih letnih obrokih. Manjša in manj zanimiva podjetja se prodajajo prek javne dražbe, kar pomeni brez posredovanja vlade. Strateškemu kupcu je na razpolago 70 odstotkov kapitala podjetja, preostalih 30 odstotkov pa se brezplačno razdeli zaposlenim in nekdanjim zaposlenim, če se privatizacija izvede v roku 18 mesecev – do konca leta 2002. Če se privatizacija izvede v roku do 30 mesecev ali v več kot 30 mesecih, se zaposlenim in nekdanjim zaposlenim razdeli kapital v vrednosti 20 odstotkov oziroma samo 10 odstotkov. V skladu z navedenimi roki je določena vrednost leta zaposlitve v podjetju, s katero se računa delež lastništva zaposlenega in nekdanjega zaposlenega (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 339).

4.4. Reforme v zasebnem sektorju: sektor srednjih in malih podjetij in podjetništva

V Srbiji vladajo neugodne razmere za srednja in majhna podjetja (v nadaljevanju SME) oziroma v splošnem za podjetnike (Agencija za razvoj majhnih in srednjih podjetij in podjetništva, 2001).

Osnovni problemi, ki so podedovani že iz prejšnjega sistema, so poleg neučinkovitosti ekonomske sfere tudi nerešena vprašanja glede lastnine, pravna regulacija, kronično pomanjkanje posojil, pomanjkanje vladne podpore podjetnikom itd. Kljub gospodarskim spremembam in liberalizaciji trgovine, ki so posledica demokratične preobrazbe, se postavljajo velike omejitve v razvoju srednjih in malih podjetij. V prejšnjem obdobju je bil ta sektor prej toleriran kot podpiran.

V zadnjih desetih letih je skupina SME konstantno naraščala; v letu 1990 jih je bilo registriranih 20 tisoč, sedem let pozneje pa je število naraslo kar na 190 tisoč, število trgovin pa s 146 tisoč na 184 tisoč. Od tega je bilo 91 odstotkov zasebnih SME. Po podatkih iz leta 2000 je v Srbiji 60. 552 aktivnih podjetij, velika večina, 94,1 odstotka oziroma 56. 993 je malih podjetij, 4,3 odstotka oziroma 2. 573 je srednjih podjetij in 1,6 odstotka oziroma 986 je velikih podjetij. Od vseh registriranih podjetij (50. 041) je zasebnih 82,6 odstotka, večina teh pa je v skupini SME. V letu 2000 so najboljše finančne rezultate dosegla majhna podjetja, ki so tudi edina, katerih celotni prihodki so za 0,5 odstotka višji od celotnih stroškov podjetja. Srednja in velika podjetja so uspela pokriti svoje stroške s prihodki le 98 odstotno. Udeležba majhnih podjetij v celotnem kapitalu vseh registriranih podjetij je 9,3 odstotna, delež zaposlenih izmed vseh aktivnih prebivalcev v Srbiji pa je 22,2 odstoten. Število zaposlenih v zasebnem sektorju je ocenjeno na 310 tisoč, medtem ko je 370 tisoč zaposlenih registriranih kot lastniki podjetja. Prav tako se ocenjuje, da je v SME okoli 100 tisoč na črno zaposlenih, kar posledično pomeni, da je v SME dejansko zaposlenih 800 tisoč ljudi. Ta skupina nenazadnje ustvari 40 odstotkov letnega BDP. Poleg lepih rezultatov je treba dodati tudi dejstvo, da je poleg registriranih nezaposlenih, ki jih je povprečno okoli 800 tisoč, še 700 tisoč takih, ki so potencialno nezaposleni oziroma tehnološki višek zaradi procesa privatizacije.

Raziskava o brezposelnosti iz leta 2000 je pokazala, da je čedalje več posameznikov, med njimi tudi okoli 30 odstotkov brezposelnih, pripravljenih na ustanovitev lastnega podjetja oziroma začeti nek zasebni posel. Kar pa zaradi trenutno vladajočih gospodarskih razmer, pomanjkanja zakonskih okvirov in vladne nepodpore sploh ni lahko. Problem je tudi nepopolno znanje s področja poslovnega načrtovanja, modernih managerskih sposobnosti in veščin, finančnega managementa in podobno. Iz tega razloga je pomembno, da se skupini SME ter nezaposlenim pomaga oziroma svetuje prek posebnih programov, ki bi jim pomagali, da bi osvojila potrebna znanja. V ta namen je bila ustanovljena Agencija za razvoj majhnih in srednjih podjetij in podjetništva. Njena naloga je pomagati, svetovati in zaščititi razvoj in interese sektorja, in sicer:

- okrepiti regionalni ekonomski razvoj in spremeniti obstoječo gospodarsko strukturo,
- učinkoviteje reševati problem nezaposlenosti,
- konkurirati uvozu s proizvodnjo substitutov,
- stimulirati različne oblike povezav z velikimi podjetji,
- predstaviti moderno tehnologijo ter pridobiti in uvajati inovacije,
- avtomatizacija in kompjuterizacija poslovanja itd.

Trenutno potekata tudi naslednja dva projekta:

- ustanovitev sklada za kreditna jamstva v sodelovanju z Vlado Republike Madžarske,
- ustanovitev regionalnih centrov.

Po drugi strani pa raziskava Svetovne banke kaže, da gre v proučevanem vzorcu srednje velikih podjetij za podjetja z jasnimi razvojnimi cilji. Njihovi lastniki naj bi bili dobro izobraženi; upravljanje podjetja v desetih letih pomanjkanja in krize pa naj bi prispevalo k temu, da so danes ta podjetja v dobrem izhodiščnem položaju, prožna in agresivna.

Nasprotno se je izkazalo, da so majhna podjetja v dokaj slabem stanju in so bila večinoma vsa prisiljena se zateči k sivi ekonomiji. Težave imajo predvsem s pridobivanjem zunanjih finančnih virov, z izpolnjevanjem vseh predpisov in drugih obveznosti, ki jim jih je v preteklosti naložila država. Lastniki majhnih podjetij so nezadovoljni tudi s plačilnim sistemom in bankami, v katere nimajo zaupanja (Košak, Zajc, Lončarski, 2001, str. 336; Babić, Tasić, 2001, str. 72 – 80).

5. UDELEŽBA SLOVENSКИH PODJETIJ NA SRBSKEM TRGU

Slovensko gospodarstvo je premajhno, da bi lahko cvetelo le od notranje trgovine. Povsem logično je, da se mora in se želi odpreti. Ena izmed misli gospodarstvenikov je, da je najlažje vzpostaviti nekdanjo trgovsko pot, ta pa vodi v nekdanjo SFRJ. Tudi srbska poslovna javnost povezuje svojo prihodnost s Slovenijo, ki je za Evropsko unijo, Nemčijo, Bosno in skupaj z Rusijo na četrtem mestu po pomembnosti trgovinskih partneric glede na raziskave, ki jih je opravilo podjetje Gral – Iteo (Gral – Iteo, 2001, str. 9). Po raziskavi podjetja CATI, d. o. o. kar 134 od 142 vprašanih srbskih podjetij želi poslovnih stikov s Slovenijo (Žabkar, Makovec Brenčič, 2001, str. 219). Slovenska podjetja so že desetletja navzoča na trgu ZRJ in poznajo gospodarsko in politično situacijo, poslovne navade in običaje, zato sta glavna izziva predvsem zagotovitev trga in ponovna vzpostavitev poslovnih stikov (Žabkar, Makovec Brenčič, 2001, str. 210). Poleg vsega pa slovenski izvozniki na trgih nekdanje Jugoslavije dosegajo precej višje cene kot v EU (Đerić, 2001, str. 11). Države nekdanje SFRJ so za slovenske izvoznike že postale skoraj obvladljiv trg, vprašanje pa je, ali bodo uspeli tudi obvladati njihove specifične zakonitosti.

5.1. Pozicija slovenskega gospodarstva v Srbiji

Splošen odnos Srbov do Slovencev je glede na raziskavo precej pozitiven; kot prednosti se navajajo poslovnost, delavnost, kakovost proizvodov, resnost, ažurnost pri delu in poslovanju, učinkovitost. Prav tako se Srbi zavedajo slovenskega gospodarskega razvoja, razvitega

informatijskega sistema prehod iz tranzicije. Prednost srbskih podjetij vidijo v kadrih, ki so glede na gospodarske razmere številni in dobro kvalificirani, predvsem pa stroškovno ugodni. Prednost vidijo tudi v cenovno ugodnih in razpoložljivih surovin in materialov. V Srbiji se je v zadnjih desetih letih marsikaj spremenilo in nekdanji poslovni stiki so le delno ali sploh niso več uporabni, marsikdaj pa celo škodljivi (Gral – Iteo, 2001, str.10). Današnji nosilci tranzicije so povsem novi ljudje in ena izmed ovir, ki se navajajo za vstop na srbsko tržišče, je prav prepričanost slovenskih podjetnikov in gospodarstvenikov, da poznajo srbsko situacijo oziroma njihove razmere. Delno to seveda drži, saj nas povezuje skupna zgodovina, poznavanje njihovega jezika, kulture in podobno. Druge ovire, ki očitno otežujejo vstop na trg, pa so v samem prehajanju srbskega gospodarstva na tržni sistem; neizkušenost managementa, slaba uveljavljenost poslovnih svetovalcev in nerazumevanje njihove vloge.

5.2. SWOT analiza gospodarskega sodelovanja med Slovenijo in Srbijo¹⁴

V SWOT analizi se sprašujemo o prednostih, slabostih, priložnostih in nevarnostih gospodarskega sodelovanja med Slovenijo in Srbijo.

5.2.1. Prednosti ali pospeševalni dejavniki sodelovanja

Po analizah med državama obstaja obojestransko zanimanje za sodelovanje. Državi povezuje naravna povezanost, to je družinska povezanost, skupna preteklost, geografska bližina, poznavanje jezika, družinske naveze itd. Srbija je v zadnjih dveh letih naredila velik korak v internacionalizaciji in stabilizaciji gospodarstva, vstop v EU je eden izmed prioriteten ciljev. Komparativna dejavnika Srbije sta kader in razpoložljivost surovin, prednost Slovenije pa vidijo v znanju in napredku, ki ga je storila na pragu vstopa v EU, poleg tega pa naj bi koristila kot polnopravna članica Unije. Korist vidijo tudi v skupnem nastopu obeh držav nasproti tretjim državam. Ena izmed večjih prednosti pred zahodnimi multinacionalkami, v smislu obvladovanja neobičajnih distribucijskih kanalov in načinov plačila, je torej dejstvo, da smo večino stoletja preživeli v skupni državi (Beltram, Pavlovčič, 2002, str. 4).

5.2.2. Slabosti ali zaviralni dejavniki sodelovanja

Pravno in politično okolje sta najpomembnejši dejavnik vzpostavitve medsebojnega sodelovanja; je hkrati zaviralni in pospeševalni dejavnik, vendar pa kot rečeno, naj bi v prihodnosti izgubil na pomenu, saj Srbija pospešeno odpravlja nekatere omejitve na poti liberalizacije mednarodne trgovine ter postavlja demokratično zasnovano zakonsko podlago. Po srbskem mnenju veliko vlogo še zmeraj igrajo posledice preteklih dogodkov – politična situacija, nezaupanje, predsodki, nepoznavanje in izolacija Srbije. Zaviralni dejavnik na poti

---

¹⁴ Povzeto po poročilu agencije za tržne raziskave Gral – Iteo, 2001, 58 str.

do sodelovanja obeh držav je slabo razvito srbsko gospodarstvo, bojijo se namreč neenakopravnosti sodelovanja v mednarodni trgovini, kar bi po njihovem mnenju lahko vodilo do prepoznavnosti Srbije kot izvoznice poceni surovin in uvoznice dragih končnih izdelkov. V prihodnosti Srbija pričakuje, da bo iskala bolj konkurenčne partnerje od Slovenije oziroma da bo le-ta omejila stik s Srbijo zaradi vstopa v EU.

5.2.3. Pričakovane možnosti ali koristi sodelovanja

Možnosti, ki jih srbska poslovna javnost vidi v sodelovanju s slovenskim gospodarstvom, je predvsem povečanje klasične trgovinske menjave; ob tem vidijo dva možna načina, sodelovanje obeh gospodarstev pri osvajanju tretjih trgov ali pa pomoč slovenskega gospodarstva pri srbskem doseganju evropskih trgov. Kot pozitivna posledica se omenja povečanje konkurenčnosti srbskega gospodarstva kot posledica sodelovanja s Slovenijo oziroma kot posledica povečanja slovenskih proizvodov na srbskem trgu. Večji izvoz v Slovenijo bo pomenil boljšo izkoriščenost kapacitet in delovne sile, srbska javnost se namreč izredno boji še večje nezaposlenosti zaradi procesa privatizacije, posledično pa naj omenim še višji življenjski standard.

5.2.4. Pričakovanja ali nevarnosti sodelovanja

Področja izgube srbski gospodarstveniki vidijo v izgubi dela kolača za srbske proizvajalce, saj le težko konkurirajo slovenskim izdelkom, ki jih bodo uvažali, ob tem jih skrbijo predvsem naslednja podjetja: Union, Fructal, Droga, Kolinska. Grozečo nevarnost vidijo tudi v še večjem upadu trga, ob predpostavki, da je neorganiziran in nekontroliran srbski trg prežet s sivo ekonomijo. Ob vseh navedenih dejstvih naj dodam, da prav tako ne želijo v očeh Slovencev postati izvozniki poceni surovin ter uvozniki dragih končnih izdelkov.

5.3. Možnosti za vzpostavitev gospodarskega sodelovanja in v katerih panogah

Vsaka tranzicijska država, tudi ZRJ, se mora na začetku prehoda spopasti s problemi makroekonomske stabilizacije, liberalizacije cen in trgovine, protiinflacijske politike, konvertibilnosti tekočega dela plačilne bilance ter z gradnjo pravnega in institucionalnega okvira za delovanje tržnega gospodarstva (Jazbec, 2001, str. 49). Po podatkih EBRD za leto 2001 je ZRJ dosegla največji dosežek z vidika strukturnih reform, kar pomeni, da je storila največji napredek v izvajanju strukturnih reform v zgoraj naštetih dejavnostih med vsemi 27 tranzicijskimi državami (Jazbec, 2001, str. 61). Za države v tranziciji oziroma države, ki prehajajo v tržni sistem, je značilen razvoj majhnih in srednjih podjetij. Za Srbijo pa je položaj obraten, saj je obdržala velika in gigantska podjetja, ki so neučinkovita ter značilna za socialistični režim.

Najpomembnejša slovenska podjetja za srbsko poslovno javnost so (Gral – Iteo, 2001, str. 12; Bogataj, 2002, str. 20) :

Gorenje, Mercator, Mura, Fructal, Rašica, Droga, Radenska, Kolinska, Krka, Lek, Eta, Iskra, Žito, Litostroj, Lesnina, Elan, Tomos, Labod, Lisca, IMV, TAM, Ljubljanska banka, Triglav, Perutnina Ptuj, Libela, Ljubljanske mlekarne, Beti Metlika, Gostrol.

Konec leta 2001 so bila na srbskem trgu navzoča naslednja slovenska podjetja:

Krka Farma Novi Sad, d. o. o.; Mercator Beograd; Goretrade Beograd; Planika, d. o. o. Novi Sad; Iskra Prins, d. o. o. Beograd; Droga, d. o. o. Sombor; Kolinska, d. o. o. Beograd; Alpina Yug d. o. o. Niš; Mont Kozje; Alpina, d. o. o. Niš (Gral – Iteo, 2001, str. 14).

Konec leta 2002 pa so se jim pridružila še:

Finančna družba Aktiva, Impol Slovenska Bistrica, Menina, Intereuropa, Bimex, Merkur, Tosama in Etol (Humar – Dekleva, 2002, str. 8; Stanković, 2002, str. 4; Stanković, 2002a, str. 6).

Glede možnosti sodelovanja med Slovenijo in Srbijo, lahko sodelovanje združimo v štiri panoge (Gral – Iteo, 2001, str. 36):

- 1. Panoge, ki jih Srbija ponuja Sloveniji za sodelovanje.**
- 2. Panoge, v katerih Srbija pričakuje ponudbo iz Slovenije.**
- 3. Panoge za medsebojno izmenjavo.**
- 4. Panoge, v katerih v Srbiji obstaja povpraševanje, ki pa ga Slovenija ne more zadovoljiti.**

Srbsko gospodarstvo lahko ponudi Sloveniji izdelke s področij kmetijstva in živinoreje, živil, pijač, tobaka, gradbeništva, gostinstva, rudarstva, gozdarstva, tekstila, blaga, usnja ter strojev. Od Slovenije pričakuje gospodinjske aparate, finančne storitve, poslovno svetovanje, elektronsko opremo, opremo za industrijo ter informacijsko tehnologijo. Obe gospodarstvi lahko trgujeta s farmacevtskimi in tekstilnimi izdelki. Slovenija ne more zadovoljiti srbskega povpraševanja po nafti, medicinski opremi, telekomunikacijah in industrijskih komponentah.

V letu 2000 so slovenska podjetja v ZRJ največ izvažala iz naslednjih panog: strojne (15,9 odstotkov), papir – založništvo (11,5 odstotkov), živila (11,1 odstotek) ter kemične (10,8 odstotkov) (P. Damijan, 2001, str. 109).

Slika 2: Štiri skupine možnih sodelovanj med Srbijo in Slovenijo:

Vir: Gral – Iteo, 2001, str. 36.

Kaj Srbi pričakujejo od sodelovanja s Slovenijo (Gral – Iteo, 2001, str. 44):

- pridobivanje izkušenj Slovencev v procesu tranzicije,
- boljšo organiziranost dela, višjo kakovost izdelkov,
- posodabljanje informacijskih sistemov,
- kako zaščititi nacionalne interese,
- odpiranje delovnih mest.

Slovenskim podjetjem sta za prodor na trge nekdanje Jugoslavije na voljo predvsem dva glavna pristopa (P. Damjan, 2001, str. 107):

- trgovinski (prek trgovinskih poslov),
- investicijski (prek neposrednih tujih naložb).

Pri trgovinski strategiji vstopa gre lahko za individualni prodor posameznih podjetij ali združen prodor prek skupne distribucijske in trgovinske mreže (primer Slovenska hiša mode). Trgovinsko strategijo uporablja 95 odstotkov vprašanih podjetij (P. Damjan, 2001, str. 128).

Srbski gospodarstveniki pričakujejo naslednje oblike sodelovanja (Gral – Iteo, 2001, str. 43):

- kooperacija,
- skupna vlaganja,
- skupni vstopi na tuja tržišča,
- skupna podjetja.

Slovenija naj bi dala tehnologijo in organizacijo dela, srbska stran pa delovno silo ter delno sodelovanje v managementu. Kot ena izmed oblik sodelovanja je bila omenjena kooperacija oziroma neke vrste partnerski odnos med slovenskimi in srbskimi podjetji, ki imajo enako proizvodnjo: primer sta Zastava in Revoz. Bistvo takega sodelovanja je poznavanje lastnega tržišča, vzpostavljena mreža poslovnih partnerjev, lastna proizvodnja in prodajni prostor; torej podjetja bi sodelovala, namesto da bi si konkurirala.

6. SKLEP

Dejstvo je, da je ZRJ v zadnjih dveh letih storila velik napredek v gospodarstvu in samo vprašanje časa je, kdaj bo stopila v Evropsko skupnost. Po oceni EBRD je med vsemi tranzicijskimi državami dosegla največji uspeh na področju strukturnih reform.

Jugoslavijo in Slovenijo vežejo skupna preteklost, kulturna, narodna in jezikovna povezava. V procesu tranzicije se Srbi večkrat zgledujejo po Sloveniji ter pričakujejo njeno pomoč, kot primer za to navajam oblikovanje konzorcija borz v srbskih regijah (Stanković, 2002a). Srbski trg je za slovenske vlagatelje privlačen zaradi velikosti in vse večje kupne moči srbskih porabnikov. Podjetja sodelujejo v privatizaciji, da si zagotovijo vstopnico na trg. Trenutno je približno 7 tisoč podjetij, še vedno v srbski lasti in imajo do konca leta 2004 še čas za izpeljavo privatizacije. V prvi fazi se privatizirajo podjetja, za katera je bilo izkazano zanimanje, v drugi fazi pa naj bi se lotili tudi infrastrukture (Korljan, 2002a, str. 3). V letu 2002 se je v Srbiji skupaj privatiziralo 274 podjetij; 12 prek tenderja, 214 prek dražbe in 48 s prodajo delnic preko Sklada vrednostnih papirjev (Economic Review, 2003, str. 35).

Več virov, ki so navedeni v diplomskem delu, trdijo, da bodo slovenska podjetja v obdobju

od 2002 do 2004 vlagala prav na območje nekdanje Jugoslavije, še posebno pa na območje Srbije. Po zadnjih dogodkih v Srbiji, po atentatu na predsednika vlade, pa ta trditev verjetno ne drži v celoti. V tem obdobju ne moremo nič sklepati in so bodoče investicije na področje Srbije vprašljive.

Srbija in Slovenija imata od leta 2001 sklenjen trgovinski sporazum, sporazum o prosti trgovini pa med zaključkom naloge še ni bil sprejet, čeprav bi moral biti sprejet že konec decembra 2002. Po sporazumu, ki je oblikovan asimetrično v prid Srbije, imata obe državi veliko prednosti v medsebojni trgovini. Naj poudarim, da bo sporazum po vstopu Slovenije v Evropsko unijo prenehal veljati. Slovenija bo namreč prevzela sporazume, ki jih je sklenila Evropska unija, kot del skupnega evropskega pravnega reda (Korljan, 2002a, str. 22).

LITERATURA

1. Babić Stojan, Tašić Ivan: Transition Experience and Prospects for Growth: The Case of Serbia and Montenegro. Conference in Rio de Janeiro, 2001. 109 str.
2. Bajić Ž. et al.: Uporabne informacije o JV trgih. Finance, Ljubljana, 2001, str. 23.
3. Beltram Marjan: Strategija vstopa slovenskih trgovskih podjetij na srbski trg. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 47 str.
4. Bogataj Marjeta: Za Slovence najuglednejša Krka, za nekdanje brate pa Gorenje. Časnik Finance, Ljubljana, 2002, 188, str. 20.
5. Damijan P. Jože: Slovenian Investment Activity in former Yugoslav Markets: Trade – Promoting or Efficiency – Seeking Motivation. Economic and Business Review, Ljubljana, 3 (2001), str. 229 – 247.
6. Dumezić Tomislav: Harmonizacija in disharmonizacija. Ekonomist, Beograd, 3.3.2003, 145.
7. Đelić Božidar: Kako će funkcionisati nova ekonomska zajednica Srbije i Crne gore. Bilten G17, Beograd, 3 (2002), 27, str. 1 – 2.
8. Đerić Ljiljana: Najvabljivejši Hrvaška in Srbija. Delo, Ljubljana, 23. 11. 2001, str. 11.
9. Goranović Sanja: Analiza gospodarske situacije ZR Jugoslavije v zadnjem desetletju (1991 – 2001). Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 41 str.
10. Humar – Dekleva Bojana: Janković letos prvi na Balkanu. Časnik Finance, Ljubljana, 2002, 249, str. 8.
11. Jazbec Boštjan: Makroekonomski vidiki stabilizacije regije. Izzivi in priložnosti na trgih nekdanje Jugoslavije. Tretja slovenska poslovna konferenca 2001. Ljubljana: Časnik Finance, d. o. o., 2001, str. 47 – 65.

12. Kaučič et al: Državna ureditev Slovenije. Ljubljana: Uradni list, 1999. 488 str.
13. Korljan Antiša: Ex Jugoslavija imamo prednost, a ta ne bo večna. Časnik Finance, Ljubljana, 2002, 228, str. 22.
14. Korljan Antiša: SLO – YU: o možnostih in omejitvah. Časnik Finance, Ljubljana, 2002, 116, str. 3.
15. Košak M., Zajc P., Lončarski I.: Gospodarsko stanje in reforme v Zvezni republiki Jugoslaviji. Izzivi in priložnosti na trgih nekdanje Jugoslavije. Tretja slovenska poslovna konferenca 2001. Ljubljana: Časnik Finance, d. o. o., 200, str. 323 – 357.
16. Kumar A., Bovha S., Aristovnik A.: Mednarodna ekonomika. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 130 str.
17. L.S.: Porezi na ekstraprofit i ekstranekretnine. Ekonomist, Beograd, 2002, 88.
18. Lutovac Zoran: Redefinisanje odnosa Srbije i Crne gore. Bilten G17, Beograd, 3(2002), 27. str. 5 – 7.
19. Makovec Brenčič M. et al.: Analiza trgovine v Republici Srbiji – možnosti slovenskega trgovskega podjetja Mercator, d. d. na srbski trg. Izzivi in priložnosti na trgih nekdanje Jugoslavije. Tretja slovenska poslovna konferenca 2001. Ljubljana: Časnik Finance, d. o. o., 2001, str. 357 – 383.
20. Marković Predrag: Srbija i Črna gora srečna Nova 2003. Bilten G17 plus, Beograd, 3 (2002), 26, str. 1.
21. Miščević Tanja: Približavanje SR Jugoslavije Evropskoj uniji. Bilten G17 plus, Beograd, 3(2002), 26, str. 5 – 8.
22. Mrak Mojmir, Rojec Matija, Potočnik Janez: The Transition Process in Slovenia: Transformation to an EU – Compatible Economy. Journal of International Relations and Development, Ljubljana, 2002, str. 37 – 62.

23. Pavlovčič Lidija: Jugovzhodni trgi niso rezerva. Ljubljana: Trgovina, 2002, str. 4 – 5.
24. Povše – Tašič Biserka, Tašič Predrag et al.: Balkan med vojno in novimi priložnostmi. Ljubljana : Balkan Consulting, 2001. 379 str.
25. Prašnikar Janez, Cirman Andreja, Domadenik Polona: Investment Activity of Slovenian Companies in the Countries of Former Yugoslavia. *Economic and Business Review*, Ljubljana, 2(2001), str. 137 – 154.
26. Ručna Nataša: Jugoslavija ne izgine na ukaz. *Časnik Finance*, Ljubljana, 2002, 53, str. 6.
27. Sovdat Petra, Dekleva – Humar Bojana: Izvozniki v ZRJ zaskrbljeni. *Časnik Finance*, Ljubljana, 2002, 246, str. 5.
28. Sovdat Petra: Trgovinski sporazum z ZRJ parafiran. *Časnik Finance*, Ljubljana, 2002, 186, str. 6.
29. Stanković Tanja: ZRJ z vse večjim zunanjetrgovinskim primanjkljajem. *Časnik Finance*, Ljubljana, 29. 1. 2003, str. 9.
30. Stanković Tanja: Veselinovič: Srbija je privlačen trg. *Časnik Finance*, Ljubljana, 9. 1. 2003, str. 18.
31. Stanković Tanja: Slovenska podjetja v vrhu vlagateljev v Srbiji. *Časnik Finance*, Ljubljana, 2002, 136, str. 7.
32. Stanković Tanja: Italijani se umikajo iz Telekoma Srbije. *Časnik Finance*, Ljubljana, 2002, 61, str. 9.
33. Stojčević Mirko: Godišnji izveštaj MMF: Recesije i obnove. *Ekonomist*, Beograd, 13. 5. 2002.
34. Urbas Uroš: Nestabilnost odvrča tuje vlagatelje. *Finance*, Ljubljana, 2001, 212, str. 7 – 19.

35. Usenik Boštjan: Izvoz peša pri najmočnejših partnerjih. Časnik Finance, Ljubljana, 2002, 169, str. 8.
36. Uvalić Milica: Privatisation and Corporate Governance in Serbia (Former Yugoslavia). Firenze: University of Perugia, 2001, 23 str.
37. Vukajlović Korica Biljana: Siva Ekonomija: Crno na belo. Ekonomist, Beograd, 90(2002).
38. Vukajlović Biljana Korica: Poreska reforma. Ekonomist, Beograd, 118(2002).
39. Zatezalo M.: Frequently asked questions by foreign investors: the top 65. Beograd: SIEPA, 2001. 86 str.
40. Žabkar Vesna, Makovec – Brenčič Maja: Slovenian Companies in the Eyes of their Business Partners from Selected Markets of Former Yugoslavia. Economic and Business Review, Ljubljana, 3 (2001), str. 209 – 228.

VIRI

1. Advice to Investors and Exporters. [URL: <http://www.mier.sr.gov.yu/code/navigate.asp?Id=121>], Ministry of International Economic Relations, 17.3.2003.
2. Agencija za razvoj majhnih in srednjih podjetij in podjetništva. [URL: <http://www.sme.sr.gov.yu/english/index.html>], 21.2.2003.
3. Antikorupcijski stubovi. Evropski pokret Srbija [URL: <http://www.transparentnost.org/>], november, 2001.
4. Banka Slovenije statistika: Neposredne naložbe 1994 – 2001. Ljubljana: Banka Slovenije 6(2002), 1, 101 str.

5. Bilten Balkan Consulting. Ljubljana: Balkan Consulting, 3 (2001), 51 str.
6. Country Report IMF No. 02/115: Republic of Slovenia: Report on the Observance of Standards and Codes – Fiscal Transparency Module. Washington D. C. : IMF, 2002. 80 str.
7. Country Report IMF No. 02/103: Federal Republic of Yugoslavia: Selected Issues and Statistical Appendix. Washington D. C. : IMF, 2002. 85 str.
8. Country Report IMF No. 02/105: Federal Republic of Yugoslavia: 2002 Article IV Consultation, Third Review of the Stand – By Arrangement, and Request for an Extended Arrangement – Staff Report. Washington D. C. : IMF, 2002. 80 str.
9. Country Report IMF No. 02/78: Republic of Slovenia: Statistical Appendix. Washington D.C.: IMF, 2002. 14 str.
10. Economic Review. Beograd: National Bank of Yugoslavia, 2002, 1. 58 str.
11. Economic Review. Beograd: National Bank of Yugoslavia, 2002, 2. 58 str.
12. Economic Review. Beograd: National bank of Yugoslavia, 2002, 3. 59 str.
13. Economic Review. Beograd: National Bank of Yugoslavia, 2002, 4. 59 str.
14. Economic Review. Beograd: National Bank of Yugoslavia, 2003, 1. 70 str.
15. Ekspoze Zorana Đinđića [URL: <http://www.srbija.sr.gov.yu/cms/view.php/510.print.html>], Vlada Republike Srbije, 17. 3. 2003.
16. External debt. [URL: <http://www.nbj.yu/english/statistics/index.htm>], National Bank of Yugoslavia, 22. 12. 2002.
17. Facts and Figures. [URL: http://www.mfa.gov.yu/Facts/factsfigures_yu_e.html], Ministry of Foreign Affairs, 3. 6. 2002.

18. Foundations for the Strategy of Serbia for the Association of the Federal Republic of Yugoslavia with European Union. Belgrade: MIER, 2002. 54 str.
19. Gral – Iteo, Podjetje za tržne raziskave: Poročilo. Ljubljana: Gral – Iteo, 2001. 58 str.
20. IMF Public Information Notice (PIN) No. 02/56: Federal Republic of Yugoslavia. Washington D. C. : IMF, 2002. 7 str.
21. Informator Pakta za Stabilnost Jugoistočne Evrope [URL: <http://www.mfin.sr.gov.yu/html/modules.php?op=modload&name=Subject&file=index&req=printpage&pageid=1>], 15. 12. 2001.
22. Letno poročilo NBJ 1999. [URL: <http://www.nbj.yu/english/publications/index.htm>], 22. 12. 2002.
23. Letno poročilo NBJ 2000. [URL: <http://www.nbj.yu/english/publications/index.htm>], 22. 12. 2002.
24. Letno poročilo NBJ 2001. [URL: <http://www.nbj.yu/english/publications/index.htm>], 22. 12. 2002.
25. Polazne osnove za preuredjenje odnosa Srbije i Crne gore. [URL: <http://www.gov.yu/start.php?je=e&id=10>], Savezna Vlada SRJ, 24. 1. 2003.
26. Doing Business in Serbia: Serbian Investment and Export Promotion Agency. Beograd, MIER, 2001. 56 str.
27. Strategija Vlade za borbu protiv korupcije. [URL: <http://www.srbija.sr.gov.yu/cms/view.php/1097.print.html>], 17. 3. 2003.
28. Vaš partner ZR Jugoslavija. Ljubljana: Center za mednarodno sodelovanje in razvoj, 1998. 63 str.
29. Vaš partner Slovenija. Ljubljana: Center za mednarodno sodelovanje in razvoj, 1998. 61

str.

30. Yugoslav Survey. Beograd: Yugoslav Survey, 2001, 2, str. 19 – 46.

31. Zakon o osnovama poreskog sistema (Sl. list SRJ, 30/96, 29/97, 12/98, 44/99, 40/01, 23/02).

32. Zakon o privatizaciji (Sl. glasnik RS 38/2001).